

Štěpán Plaček¹

Jan Kalous

Z dopisu napsaném dne 15. května 1950 ve vazební věznici v Ruzyni a adresovaném generálnímu tajemníku ÚV KSČ Rudolfu Slánskému:

„Vážený soudruhu Slánský!...

Nepíši Ti proto, abych si snad v první řadě na tuto vazbu stěžoval, ač nevím čím je odůvodněna (zejména v této nejstrožší formě) a ačkoliv – pochopitelně mám velmi mnoho důvodů si trpce stěžovat na vše, co se se mnou stalo. Pokud se však týká této věznice musím dokonce přiznat, že jsem na chvíli zapomněl na svou situaci a měl přímo radost, když jsem ji poprvé spatřil. Poněvadž Tě to asi bude zajímati a já jsem jaksi dvojnásobně ‚kompetentní‘ (jako bývalý pracovník z tohoto oboru a nyní jako vězeň), sděluji Ti, že to je čisté a vzorné vězení, kde není možná sebemenší koluse. A i strava je dosti dobrá, třebaže bych ovšem rád snědl třikrát tolik. Dokud jsem byl ještě ve funkci, nebylo ani zdání po takové věznici; bylo tu jen naše ‚marné volání‘ po ni. Nedostatek větší nekolusní policejní věznice v Praze byl jedním z našich nejoblavitějších problémů. Byl tedy konečně vyřešen – tak jako mnoho jiného; inu – jak je vidět: každá věc potřebuje ‚svůj čas‘. Myslím si sice, že pro různé ty vyzvědače, rozvratníky a nepřátele naší strany je tato věznice skoro až příliš pěkná, ale je to v pořádku, neboť právě tak má vězení v lidově-demokratické republice skutečně vypadat. To ovšem nemění nic na tom, že pro soudruha, který je již třiatřicátý rok členem strany a vždy se snažil dáti straně vše, co bylo v jeho silách a možnostech, je pobyt v této věznici ponižující – obzvláště vzhledem k určitým nešetrnostem – a v šestém měsíci přísné samovazby (25 týdnů bez jakékoliv četby a i dnes ještě bez četby novin) též již sotva snesitelný. Jaké to žalostné ubíjení pracovní energie a času! Je mi konečně již také 41 let a jsem ženatý...

Chci jen říci, že jsem naprosto nevinen. Tím míním, že jsem se nikdy nedopustil protistraničského nebo protistátního činu, ve skutečnosti totiž dosud ani nevím z čeho jsem vlastně konkrétně obviňován. S počátku se na mne ‚jménem strany‘ žádalo, abych

1 Tato studie vznikla na základě studia pramenů, které se v českých archívech vážou k činnosti Štěpána Plačka. Jde především o materiály z Archívu Ministerstva vnitra ČR, Národního archívu, Vojenského ústředního archívu, Archívu Ministerstva zahraničních věcí a Archívu vězeňské služby ČR. Na tomto místě proto jmenovitě děkuji Mgr. Janu Frolíkovi, PhDr. Zdeně Votočkové, Mgr. Daliboru Státníkovi, PhDr. Aleně Noskové, PhDr. Aleně Šimánkové a Mgr. Martinu Dubánkovi za pomoc při archívním výzkumu. Cenným podnětem byly také diskuze s doc. Karlem Kaplanem, který se se Štěpánem Plačkem osobně setkal.

se ‚spontáně‘ doznal ke ‚zradě‘, o které mi ovšem nebylo nic známo a o které – jak se mi zdá – vyšetřující orgánové tehdy jen důsledně předstírali – a to asi podle určitých instrukcí a zcela záměrně –, že jsou přesvědčeni, že ji mohou pomoci jim udánlivě známých ‚důkazů‘ kdykoliv dokázat. Neučinili tak dodnes, ba neslyšel jsem dodnes co jsem měl vyrazit a komu.

Konkrétně se mi předestírají různá často nepravdivá, někdy jen nepřesná ale – žel – téměř vždy předem nepřezkoušená tvrzení. Jde tu zpravidla o neproověřené záznamy (většinou o mé služební činnosti), tedy o t.zv. ‚hrubý materiál‘, jenž patrně nebyl před rozhodnutím o zatčení předmětem předběžného zjišťovacího řízení a pak evtl. podkladem pro rozpracování případu, jak to vyžaduje odborný postup, jehož tu očividně nebylo dbáno...

Nemohu zatajit, že mne však zarazí ještě jiná zvláštní okolnost. Bylo zde totiž – mimo jiné – operováno ještě jinými tvrzeními – nikoliv ze Švábových materiálů a tu šlo někdy kupodivu o tvrzení, o kterých státní bezpečnost nebo její nadřízení velmi dobře vědí, že jsou nepravdivá... – přesto se usilovalo o to, abych ‚doznal‘, že předestřená tvrzení se zakládají na pravdě. (Musím ovšem připustit možnost, že snad vyšetřující orgánové nebyli vždy přesně o skutečném stavu věci informováni.) A nejen to. Objevují se vnějším působením – avšak koho?? – i ‚argumenty‘ rázu ‚provokativního‘ a jistě by si zájem strany vyžadoval, aby se usilovně pátralo po tom, kdo provokacemi zasahuje do tohoto šetření. Bohužel jsem tu vyšetřovancem a nikoliv vyšetřujícím a tak se nemohu přesvědčit zdali se tak děje. Nikdy n.př. jsem nedostával poštu ze západního Německa. Náhle – když už jsem byl několik týdnů ve vazbě – přišly na mou soukromou adresu ze západního Německa současně hned dopisy dva. Ocítly se ovšem v rukou státní bezpečnosti. V jinak prázdných obálkách bylo po dvou chorvatských letáčích určených bývalým bojovníkům ze španělské interbrigády. Byl to ovšem titovský materiál – jakési prohlášení generála Vukmanoviče – Tempo at.d. – Na každé z obou obálek byla – ač přece šlo o ilegální zásilky letáků – na rubu pečlivě uvedena zpáteční adresa (!!). Neznám sice jména těchto na obálkách uvedených německých ‚odesílatelů‘ t.j. nikdy jsem je dosud neslyšel, ale přesto téměř s určitostí soudím, že jde o (u nás již známé) americké agenty, neboť jejich adresy byly neméně pečlivě vybrány: – jeden sídlí ve Wiesbadenu a druhý ve Frankfurtu n. M., což jsou u nás nejznámější sídla americké výzvědné služby v Evropě. Ke cti vyšetřujících orgánů budiž však konstatováno, že těmito dopisy proti mně neoperují, neboť jejich skutečný odesílatel byl tak ledabylý, že jednak v obou případech použil úplně stejných obálek a že je – kromě toho – podal na poštu nikoliv v určitém časovém rozestupu ve Wiesbadenu a Frankfurtu, nýbrž v tentýž den a v tutéž hodinu v Mnichově (!!), jak je patrné z poštovního razítka. Jde však o to, zda jest pátráno po příkazci tohoto ledabylého agenta, tedy po tom kdo z našich nepřátel se tu vlastně pokoušel mně ‚podložit svinju‘, (jak takovou věc výstižně nazývají Rusové) a jaký záměr tím sledoval. Koho chtěl zmásti a proč?

Podobných divných okolností je více. Když bylo tvrzeno, že ministr vnitra zakázal styk s jugoslávským ministerstvem vnitra a jeho zdejšími představiteli již před resolucí

informbyra, tak jsem musel konstatovat, že toto tvrzení se nezakládá na pravdě. Moje prohlášení však bylo odmítnuto. Když se mi ale podařilo pravdivost svého tvrzení přesně dokázat, tak bylo prostě konstatováno, že tedy ‚někdo‘ o této věci asi podal nepravdivou informaci. Považuji za pozoruhodné, že by někdo o takové věci měl podat nesprávnou informaci a mám za to, že by mělo být pátráno po tom, kdo to byl a proč tak učinil.

Je to právě otázka těchto ‚sporů‘ resp. vlastně otázka odbornosti vůbec, o které se v tomto dopise chci především zmínit. Při hledání organizačních forem a nových metod práce, – které jsem pak prosazoval nebo usilovně hájil –, vycházel jsem totiž vždy z příkladů velmi kompetentních, pokud ovšem bylo možno takové příklady a rady získat. Jinak nezbylo než vycházet z vlastní praxe (– a to ovšem znamená též z poučení plynoucího z vlastních chyb –) a najít (resp. hledat) v ní praktické cesty, jak v ČSR nejúčelněji organisovat obrannou agenturu a zpracovávání jejích výsledků, – tedy něco, co u nás za buržoasního režimu nikdy nebylo úkolem nearmádních orgánů, neboť čsl. předválečné t.zv. civilní (t.j. policejní) ‚zpravodajství‘ bylo jen poněkud zmodernisovaným Metternichovým konfidentským systémem a nemělo se skutečnou protivýzvědnou agenturou téměř nic společného. (Benda také nedostával dost peněz; sám o tom po válce vypravoval.)

Nebylo tedy jiné cesty než především čerpati z vlastní praxe, zejména když mnou nadhozená otázka odborných instruktorů stála tak, jak jsi mi ještě roku 1948 vyložil, že jsme totiž prozatím s nimi počítati nemohli. Mně nešlo o nic jiného než o to najít nejúčinnější formy boje proti nepříteli. Neznal jsem než tuto práci a toto hledání method a forem (včetně studia protivníka) a proto mi snad může býti právem vytýkáno, že jsem mnoho jiných věcí zanedbal. Ale věc je v tom: Mezi zbraněmi, které si státy pořízují pro případ války, existuje jen jedna, která v době míru neodpočívá – a odpočívati ani nemůže. Je to zpravodajství, čili lépe řečeno: rozvědka a kontra-rozvědka (t.j. protivýzvědná operativa) – tato permanentní válka, tento nepřetržitý boj, jenž pohlcuje celého člověka, jakmile se do něj pustil. Pohltil i mne. (Proto – mimochodem řečeno – považuji za určitý nedostatek, že můj ‚případ‘ byl tu vyšetřován téměř výhradně soudruhy, kteří ještě neprodělali žádnou zpravodajskou praxi a proto neznají obtíže a problémy, s kterými jsme se museli potýkati a tudíž není pro ně snadné orientovati se v problematice, o kterou tu jde.)

Když se začátkem roku 1946 mému malému oddělení na pražském ZOBu podařilo ‚shodit‘ generála Bartíka, zřejmého britského agenta v čele naší bezpečnosti, a tak splnit, co jsi mi uložil, soustředil jsem veškeré své úsilí na prosazování a uskutečnění jednotného, komunistického a složením co možná proletářského centra protivýzvědné služby v ČSR. Podařilo se to – tehdy za účinné pomoci soudruha Švába – v dubnu 1947. Byla to známá reorganise, která podle mnou vypracovaného detailního plánu dala referátům pražského ZOBu celostátní kompetenci t.j. pověřila je – zcela tajně – výkonem funkce ministerstva vnitra čili funkcí jeho operativního sektoru. (Opersek-toru).

To jsme ale teprve stáli na počátku, neboť to byl aparát velmi malý a málo zkušený a jeho práce nebyla ještě ani zvláště systematická ani příliš seriosní. Soudruh Šváb se mylil, jestliže se snad tehdy domníval, že jsem to neviděl. Viděl jsem to, ale viděl jsem též něco jiného: – že to je jediný úplně komunistický aparát v bezpečnosti (– až na 2 nebo 3 bezpartijní –) a že je schopen vývoje. Měl-li se však stát instrumentem účinným, pak již nestačilo jen přejímat formy a pojmy předválečného vojenského (buržoasního) zpravodajství a jeho rutinu, která pro nás na počátku samozřejmě byla poučná, nýbrž bylo třeba uvažovat o tom, kerak nyní útočně, plánovitě a zcela soustavně pronikat především do nejdůležitějších center nepřátelského úsilí a to pomocí osob tam požívajících důvěru (agentů) či jinými prostředky.

Tento úkol rovněž již dávno přerostl rámec nějaké pouhé informační služby pracující převážně pomocí komunistických informátorů a „důvěrníků“. Tu již bylo třeba se velice specializovat a velmi detailně studovat nepřátelské prostředí, vytvářet tam uměle zvláštní „situace“, „verbovat“ pak i v táboře nepřítel, rozkládat a desorientovat ho a t.d. Bylo ovšem třeba někdy „verbovat“ (– my vlastně říkáme „vázati“ –) i dosti směle a tudíž i někdy něco riskovati. Kdo se tohoto rizika bojí, nechť se třebas zabývá řízením dívčích pensionátů ale nikoliv zpravodajské služby. Vtip je v tom, že služba se nikdy nesmí sama kompromitovat a že procento nezbytných desinformací musí redukovat na skutečně mizivé minimum. Je tedy třeba velké obezřetnosti a mimořádné přesnosti, ale rozhodně též určité smělosti a velkorysosti. S tím právě jsme často naráželi na nepochopení, neboť nebylo vždy (– nebo často nikoliv ihned –) pochopeno, že třídní zaměření služby lze jedinec posoudit podle objektů, na které se soustřeďuje a nikoliv podle minulosti nebo povahy agentů, pomocí kterých do nich proniká, neboť tato je někdy nutně rozmanitá.

Na počátku jsme ovšem ještě dobře nedovedli agenty systematicky řídit, vychovávat (školit) a zejména kontrolovat a zjevy z těchto nedostatků plynoucí dočasně byly silným argumentem ve prospěch stanoviska odporujícího používání těchto ve skutečnosti zcela elementárních method – známých též ze slavných sovětských příkladů. Jak známo udělali jsme ale přesto v roce 1947 velmi značný krok do předu, – překročili jsme Rubikon mezi diletantismem a odborností – a již koncem roku jsme dokonce získali četné dokumenty z diplomatických míst. (Srv. náš tehdejší Denník zpráv). Tento pokrok, jenž byl důsledkem reorganizace a přechodu k systematickosti v práci, byl tak zřejmý, že si ho všimli i naši spojenci. Velkou výhodou bylo, že nepřítel si toho dlouho nebyl vědom a dopouštěl se četných neopatrností, protože nás podceňoval.

Pamatuji si na rozhovor s Tebou, kde jsi výslovně podotkl, že tato práce má pocho-pitelně svou čistě řemeslnou stránku, že ale – podobně jako u vojenského „řemesla“ – to není totéž řemeslo, když to dělá buržoasní a když to provozuje proletářský stát. Rozuměl jsem tomu tak, že naše zpravodajství není snad jen jakýmsi na ruby obráceným zpravodajstvím měšťáckým t.j. že nestačí vidět jen jeho opačné politické zaměření, kterým se ovšem v prvé řadě od buržoasního zpravodajství odlišuje, nýbrž že je třeba si uvědomit, že naše služba má také (a musí mít) své vlastní zcela nové formy a me-

thody, jež odpovídají jejímu zcela odlišnému obsahu, přičemž často pod stejným názvem se skrývá něco zcela jiného. (Srovnej n.př. hanlivý význam výrazu ‚agent‘ v měšťáckém pojetí se zcela odlišným smyslem, jaký pochopitelně dáváme tomuto pojmu my.)...

I moje usilovné volání po kádrech (– obširný dopis předsednictvu strany, soudr. Gottwaldovi a Slánskému, z července 1948 –) nezůstalo oslyšeno. Dnes jsou moje požadavky, kdysi často označované za ‚romantické‘ či alespoň ‚přehnané‘ dávno překonány skutečností. Mám z toho upřímnou radost, i když nesporně je jakýmsi ‚vtípem bohů‘ či – jak se říká – ironií ‚osudu‘, že sedím právě ve vazbě realizačního sektoru, o jehož zřízení při ministerstvu vnitra jsem nejvíce bojoval a jehož nezbytnost tehdy ani soudruh Veselý ještě neuznával. Proto tento sektor vznikl daleko později než jsem měl na mysli a v době, když už jsem nebyl na ministerstvu a myšlenka byla konečně přijata.

Moje pojetí struktury státní bezpečnosti vycházelo čistě z toho, co ukazovala naše každodenní zkušenost. Po únoru 1948 od nás zpravodajců prakticky často úplně nezávislá ‚realisace‘ (jak nazýváme zatýkání, vyslýchání a t.d.), kterou pod vedením silně byrokratické (a naprosto zbytečné) t.zv. ‚Ústředny‘ provozovaly oblastní úřadovny státní bezpečnosti, – byla sama nejlepším důkazem neudržitelnosti vývojem překonaného stavu. A tak se i u nás v ČSR musela uskutečnit jednotná státní bezpečnost a dvoukolejnost mezi komunistickým zpravodajstvím na jedné straně a realizací na straně druhé, která před únorem 1948 měla ještě určitý smysl, musela být překonána. Dříve od zpravodajství oddělená a co do politického složení ‚smíšená‘ realisace, kterou jsme svého času nazývali ‚státní bezpečnost‘, se nyní musela včlenit jako organická – byť samostatná – součást a jako jednotka rovněž čistě komunistická do celkového organismu naší služby. Tam se ale samozřejmě vše podřizuje potřebám oddělení operativních (t.j. zpravodajských) čili operacím namířeným přímo do řad protivníka.

Mohu tedy říci, že jsem neusiloval o nic jiného než o to, co se většinou dnes již uskutečnilo a to dokonce z velké části zcela přesně podle mých námětů.

Jsem n.př. i tvůrcem skoro všech dnes přijatých odborných termínů v češtině a v základních myšlenkách i skoro celé dosti složité techniky práce a jejího administrativního postupu. Kolik dnů a zejména i nocí jakož i celých týdnů dovolené jsem nevěnoval úvahám o těchto nesnadných problémech!

Má to nyní zvláštní důsledek, neboť to u mne vyvolává zjev, jenž rozhodně nemůže nastat u žádného jiného vězně. Při výslechu slyším jak se s největší samozřejmostí používají termíny mnou kdysi vytvořené a jak vyšetřující orgánové – většinou mladí soudruzi z dělnických řad – se řídí zásadami, o kterých ovšem nevědí, že jsem je první razil a probojoval já.

Ať chci nebo nechci, zmocňuje se mne v takových chvílích radost, neboť vidím jak něco z mé práce stále žije a přináší užitek. Přes veškerou tíhu samovazby a přesto, že vyšetřující orgány se mnou zacházejí jako s vězněm, v takových chvílích skoro zapomínám, že tu jsem vyšetřovancem a zdá se mi, že jsem opět na svém pracovišti mezi svými spolupracovníky, soudruhy a kamarády ze státní bezpečnosti.

Ano, je to pravda – dívám se na vyšetřující orgány přece jen stále ještě jako na ‚své‘ spolupracovníky a vnitřně jako na kamarády a soudruhy z aparátu, u jehož kolébky jsem stál a jenž mně k silně přirostl k srdci. Dívám se na ně tak, přesto že se ke mne chovají odměřeně, jak jim velí jejich povinnost a služební řád a přesto že je osobně vůbec neznám. Pozoruji však s velkou radostí jak velice podstatně se oproti dřívějšímu již zlepšily jejich pracovní podmínky a jak se vůbec uskutečnila nesrovnale vyšší úroveň realizace.

Ale tyto chvíle radosti bývají krátké, neboť v zápětí se mne zmocňuje tím větší lítost. Proč bych se nepřiznal? Závídím těmto orgánům jejich práci, – práci tak zajímavou a důležitou, kterou jsem byl zvyklý považovat za práci ‚svouji‘, – práci, kterou miluji a do které jsem se svého času úplně ponořil. Víím dobře jak velice je této práce třeba právě dnes – předvídal jsem tento vývoj – a já tu sedím nečinně již půl roku a nepracuji vůbec, tedy ani ne na některém jiném poli našeho socialistického usilování. A proto u mne nastávají i chvíle těžké deprese tak jako před půldruhým rokem když jsem byl náhle sesazen z místa vedoucího operativy a nemohl pochopit proč bylo postupováno tak příkře a proč mi potom po celých devět měsíců nebylo vykázáno nové působiště, třebaže mi byl stále vyplácen můj plat včetně mimořádných příplatků...

Ne – pocity radosti jsou tu pro mne skutečně jen chvilkovými záblesky a jinak mne deptá deprese a samota.

Neztrácím však důvěru, že pravda bude zjištěna, neboť že moje úsilí nebylo nepřátelské, to přece dokazují i jeho výsledky, třebaže byly tak skromné jako naše tehdejší možnosti. Myslím ostatně, že tato pravda je již zjištěna, neboť kdo mne znal stejně sotva věří, že bych vůbec mohl být zrádce a co jsem prosazoval a probojovával, to bylo přijato a platí dodnes. Je tedy jasné, že moje návrhy a náměty nebyly nepřátelské, nýbrž naopak účelné a prospěšné...

Nechtěl jsem býti ničím jiným než svými zkušenostmi straně prospěšný bezpečnostní praktik, specialista kvalifikovaný v oboru státní bezpečnosti, ve kterém by Ústředí strany mělo spolehlivou sílu a zdatný výkonný orgán. Zdálo se mi také, že i Ty právě toto ode mne očekáváš. Neusiloval jsem proto o funkce stranické, neboť jednak mi nezbyval čas ale hlavně protože jsem se na svou práci díval jako na práci pro stranu a na svou funkci jsem pohlížel jako na úkol svěřený stranou. Chtěl-li jsem se v tomto oboru stát skutečným specialistou, pak tedy jsem neměl na mysli odborníka omezeného, nýbrž samozřejmě komunistu – partijce, jenž se však v určitém oboru specialisoval, tak jak máme komunisty – specialisty v oboru vojenském, finančním, zemědělském a t.d. Proto – a jedině proto – jsem také poněkud odporoval, když jsi mi v dubnu 1948 sdělil, že mám jít do Ankary jako vyslanec, ač jsem to považoval za vyznamenání. Sama o sobě je diplomatická činnost jistě velmi důležitá a zajímavá a já konečně mám určité předpoklady jakož i dosti značnou znalost jazyka (– rozumím víceméně všem slovanským jazykům a mluvím naprosto plynně rusky, dokonale anglicky a německy a dosti dobře francouzsky –); nechtělo se mi však opustit obor, ve kterém jsem se začal cítit

odborníkem a kde jsem všechny tyto kvalifikace rovněž mohl velmi dobře uplatňovat. . . .

V převratných chvílích musí komunista – když to strana potřebuje – ‚umět všechno‘, to je pravda; ale jakmile se konsoliduje nová státní moc, tak – podle mého soudu – má dobře umět alespoň něco. A čím je starší, tím více by si toho měl hledět, když mu jeho dosavadní život takovou specialisací nedopřál. Československo potřebuje odborníky, dobré odborníky ve všech oborech fyzické a duševní práce. Shodou okolností jsem ale byl vždy poněkud divný ‚právník‘ a – upřímně řečeno – nikdy jsem k tomuto ‚svému‘ oboru zvláště nepřilnul, ač uznávám, že jak theorie tak praxe juristiky je dnes vysoce významná a také sleduji co se na tomto poli děje. (V SSSR a u nás.) Ale nejsem schopen dívat se na práva jako na svoje povolání. . . .

Ve skutečnosti jsem nebojoval proti nikomu, nýbrž za to, abych soudruhy přesvědčil o tom, co mi denně znova ukazovala praxe, že potřebujeme mnohem větší a účelněji organizovanou státní bezpečnost, která by si osvojila nejdokonalejší metody a že je třeba, aby měla tak velkorysé možnosti a takovou podporu v práci, jak může jedině mítí nejvlastnější nástroj vedení strany. O to šlo.

Jisté je, že i tato otázka má své úskalí. Jde-li tu totiž o to, aby státní bezpečnost měla zvláštní postavení, (které ostatně dnes již celkem má a bez kterého by nemohla provozovat agenturu), pak je ovšem současně třeba čelit nebezpečí, na které zcela správně poukazoval soudruh Pavel, aby totiž nevznikl nějaký ‚aristokratismus‘ této složky vůči ostatním složkám bezpečnosti či dokonce povýšenost vůči samotné straně. Tomuto nebezpečí lze čelit jedině silným a intenzivním stranickým životem uvnitř státní bezpečnosti a zdůrazňováním její strohé partijnosti – a toho arciť bývalo nedostatek i když nikoliv snad jen mou vinou, neboť jsa zavalen operativními úkoly jsem spoléhal na závodní organizaci a soudruha Veselého, jenž se tomuto úkolu věnoval. Je konečně jasné, že dobrá státní bezpečnost je tak důležitým nástrojem a špatná státní bezpečnost tak velkým nebezpečím, že je bezpodmínečně třeba, aby tato složka byla pevně vedena a kontrolována přímo nejvyšším štábem strany. Znamená to ovšem, že strana kontroluje státní bezpečnost a nikoliv snad naopak neboť to by byl právě ‚rankovičism‘, jenž se mohl ovšem prosadit jen tam, kde se – žel – podařilo potlačit všeskerou demokracii ve straně a kde zpychlá klika, která v zemi vládne, se úplně zpronevěřila marxismu – leninismu a jsou nepřitelem již dávno zaverbována se dala na otevřenou cestu zrady; právě proto potřebuje tento prostředek, aby se mohla udržet v čele státu a... toho, v co přetvořila stranu, která po desetiletí neměla pevného bolševického vedení. U nás ale má strana osvědčené vedení, jehož bolševické jádro se zformovalo v nesmířitelném boji proti oportunistu před více než 20 lety a toto má ohromnou autoritu a bezprostřední sílu přímo v masách. A tak u nás strana sama účinně čelí eventuelnímu pronikání titovských či jiných západem zaverbovaných elementů a činí tak methodami politickými, jakož i především výchovou k bdělosti a též pomocí státní bezpečnosti. Bylo nám ostatně vždy jasno, že státní bezpečnost nesmí zasahovat do vnitrostranického života a že bez výslovného souhlasu nejvyšších stranických míst nesmí ‚rozpracovat‘ zodpo-

vědné funkcionáře strany. (Nebylo ostatně takových případů.) Ale zajisté – na druhé straně – je státní bezpečnost povinna špici strany pravdivě informovat a sdělovat svá pozorování a případně i své domněnky ‚bez ohledu na osoby‘...

Soudím však, že v žádném případě do tohoto – jak stále zdůrazňují – trestního vyšetřování nepatří ozvuky mých již okoralých a dávno minulých názorových rozepří se soudruhem Švábem a to právě z důvodů, které jsem shora uvedl. Bylo přece – konec konců – zcela přirozené, že prosazování nových method v oboru nám všem dříve naprosto neznámém se svého času nemohlo obejít bez diskusí, polemik a někdy i poněkud ostřejších růzností názorů.

Existují konečně různé typy lidí a já patřím k těm výbojnějším povahám. Je pravda, že se v tom skrývá i určitá chyba, kterou jsi mi již třikrát vytknul; vlastně po každé, když jsem byl u Tebe: sklon k unáhlenosti. Myslím však, že se s tímto svým sklonem již dovedu vypořádat a – ku štěstí – je jisté, že jsem v operativní akci byl spíše až příliš opatrným než unáhlený a že se tato špatná vlastnost u mne až dosud objevovala vždy jenom při vybojování interních sporů, když mne poháněl oheň vlastního (často dobře podloženého) přesvědčení o účelnosti či neúčelnosti některého našeho opatření či zařízení. Mám daleko vážnější chyby a o nich byla řeč při mé prověrce. Jsem však přesvědčen, že jsem nedělal chyby nenapravitelné, by z velké části, že jsem dělal chyby jaksi nezbytné, zejména – na počátku – začátečnické...

Celou touto úvahou o svých vlastnostech a chybách – tedy o sobě, této – jak se zdá – veledůležité osobě, soudě alespoň podle toho, že celá desítka orgánů se po týdny se mnou zabývala ve dne v noci – celou touto úvahou a poukazem na to, že jsem ve státní bezpečnosti viděl své povolání chci vlastně říci jen jedno: že jsem nesledoval žádné ctižádostivé cíle. Je sice pravda, že jsem dosti sebevědomý, což snad někteří mylně považují za nafoukanost, ale bylo vždy uznáváno – a celý můj život jakož i jeho standard to dokazují – že jsem při tom skromný a byl to n.př. zrovna soudruh Veselý, jenž – když mne propouštěl – právě tuto moji vlastnost vyzvednul poznámkou, že si mne strana jinak váží a to právě jako skromného a pracovitého soudruha...

Zde – ve vyšetřování – jsem obviňován z toho, že jsem prý sledoval (blíže ovšem nekonkretisované) cíle ctižádostivé, ba ‚převratné‘. Slyšel jsem zde jistě tisíckrát, že jsem ‚zrádce dělnické třídy‘, ale ani jedenkrát jsem neslyšel proč. Že by to bylo nové pojetí výslechové techniky?? Myslím, že tu jde spíše o nedorozumění t.j. o mechanickou aplikaci metody, která se hodí někdy, na případ, na který se nehodí vůbec. Cítím ruku dilletanta, který něco slyšel o metodě psychického šoku a o tom, že nervosní typy provinilců na sebe povědí sami nejvíce, jsou-li podrobováni takovému šoku, že jsou úplně prohlédnuti jako zločinci, při čemž se jim právě nemá předestřítí konkrétní obviňovací materiál. Úspěch této metody předpokládá, že je k dispozici mnoho času a že ‚objekt‘ je typ bojácný a že se cítí provinilým v tom či onom směru. Náhodou jsem typ nebojácný a necítím se provinilým v žádném směru. Škoda času a energie – pro špatně a mechanicky pochopenou poučku! Nyní konečně již nejsem podrobován této formě výslechu. Nevím co si vyšetřující myslí o otázce mého ‚provinění‘, ale domnívám se, že

již poznali, že byli klamáni, jestliže jim někdo řekl, že jsem ‚ustrašenec‘. (Mám na mysli jiný výraz). Na počátku bylo z jejich chování znát, že to předpokládali.

Přesto všechno je to vše velmi divné. Já jsem ‚zrádce dělnické třídy‘!!! Působí to na mne tak fantasticky, že se mi někdy zdá, že prožívám sen. Ale tvrdá skutečnost samovazby mne poučuje o tom, že to kupodivu sen není. Nevím proč se toto všechno se mnou vlastně děje a proč jsem tu. Nechápu proč se taková věc musela přihodit právě mně. Je možné, že soudruzi, kteří mi důvěřovali, mohli uvěřit, že jsem zločinec?? Pochybuji. Jedno se mi však zdá být jisté: – v celé věci musel mít svou ruku člověk třebaže možná bdělý, opatrný, poctivý, svědomitý a t.d. tak přece jen vynikající velmi špatnou znalostí lidí a velmi špatným odhadem jejich pohnutek a cílů a jejich povah vůbec. Jinak si nedovedu vůbec vysvětlit, co se vlastně stalo...

Nemluvím o tom jak velice jsem svázán se starým kádrem strany a jak blízci mi byli mnozí z těch, kteří padli. Ne, – nelze o tom pochybovat: – je to má strana a já jsem s ní srostl a bez ní nemohu žít. Nikdo – kromě strany samotné – by neměl právo to popírat! Zavalit člověka takovými strašnými tvrzeními, přimísit ještě velmi překvapující a v našich řadách neobvyklé a proto tím víc zarážející odsudky a na konec vůbec projevit přesvědčení, že jsem asi nějaký každé zrady a i každého zločinu (– od podvodu a zpronevěry až k úkladné vraždě) schopný konjunkturalistický prospěchář, – inu – toť – podle okolností – snad někdy účelná výslechová taktika psychického šoku, ale já si tu především uvědomuji jedno: – že strana takto neargumentuje. Věřím neochvějně straně a Sovětskému Svazu a tím je řečeno všechno...

Při tom všem mne obzvláště mrzí, že celé toto utrpení jakož i tyto těžce napravitelné újmy na pověsti a cti jsou vlastně zhora zbytečné, neboť kdyby se jen poněkud byly předem přezkoumaly momenty zdánlivě zakládající podezření proti mne, tak bylo – o tom jsem přesvědčen – upuštěno od samotného plánu zatčení, neboť jeho bezdůvodnost by se byla již tehdy ukázala zřejmou a ani já či kdokoliv jiný by se nebyl dozvěděl, že vůbec bylo dočasně o mé osobě pochybováno.

Chtěl jsem pomáhat při vykování ostré zbraně proti nepřátelům strany a státu, jež by byla spolehlivým nástrojem v rukou vedení strany; a nyní jsem sám považován za nepřítele a podle toho je se mnou jednáno. Nevím vskutku proč. A před tím jsem vedl snad nejtajnější agendu ve státě a to ne od zeleného stolu nebo shora, nýbrž operativně t.zn. jsa úplně do ní zavalen.

Mohu jen říci, že jsem pro práci pro stranu a stát zanedbal i t.zv. ‚osobní život‘, že jsem – zejména noční prací – své síly téměř vyčerpal. Nevěřím, že tento konec je definitivní. Strana je spravedlivá.

Obracím se na Ústředí strany o pomoc a obracím se osobně na Tebe, soudruhu Slánský, neboť Ty jsi mne roku 1945 do bezpečnosti poslal a nejsem si vědom toho, že bych Tvou důvěru t.j. důvěru strany byl kdy zklamal; a u Tebe jsem také vždy našel pochopení pro zpravodajskou práci t.j. zejména též onu dávku fantasmie a – řekl bych přímo – humoru, bez které tato práce není myslitelná, neboť tato činnost vyžaduje tvůrčí nápady, chytrost ba lstivost, a vedle rychlosti, přesnosti, střizlivosti, bdělosti a opatrnosti

zejména též odvahy a velkorysost a právě proto není zpravodajství ani věcí malicherných úředníků ani puntičkářských moralistů, třebaže (nebo vlastně právě protože) má svou vlastní zvlášť vysokou mravnost, nejkrásněji ztělesněnou v hluboce lidské, jemné a citlivé osobnosti Felixe E. Dzeržinského, tohoto tvrdého bolševika, jehož život byl jediným ‚hořením‘ či ‚planutím‘ (gorenijem‘), jak řekl Stalin nad jeho hrobem. (Osobu Dzeržinského jsem začal v naší službě propagovat a popularisovat, ale bylo by třeba přeložit jeho spisy; je to ostatně jen jeden svazek.)

Ty, soudruhu Slánský, jistě dobře víš, že každého protivýzvědného zpravodajce lze kdykoliv zavřít, ‚když se chce‘, – ne-li pro trestní jednání, tedy určitě pro nějaké opomenutí a že v tomto oboru, kde každý je ve styku (– v agenturním kontaktu –) s nepřitelem, je důvěra skutečně vše a že – není-li tu již této důvěry – každý může, – záleží-li na tom – být trestán alespoň za ‚zmetky‘, které určitě udělal, dělal-li vůbec něco. A také v naší státní bezpečnosti bude sotva jediné vedoucí osobnosti, která by takto nemohla být stíhána a lze bez obtíží vypočítat desítky důvodů, zejména nebdělosti at.p. Ale nebylo by to ani správné, ani spravedlivé! Já ale konečně nejsem obviňován z nějakých pouhých zmetků, nýbrž z nejhoršího zločinu, který – vyskytne-li se dokonce v našem aparátu – bezpodmínečně musí být trestán smrtí. Tak všichni nahlížíme na tuto otázku a podle toho jsme též postupovali. Ano, právě z tohoto zločinu jsem obviňován – ze zrady. Tato se ale v mém případě nedá dokázat, protože jí nikdy nebylo a nebude a proto zůstalo také obvinění zcela nekonkrétním a celá záležitost – podle mého náhledu – nemůže vésti k vůbec žádnému výsledku.

Nyní závěr. Jdeme k socialismu. Každý pracující občan má nárok na štěstí – i já. Strana mne ale shodou zvláštních okolností uvrhla do největšího a zcela neobyčejného neštěstí. Důvěřuji však neochvějně straně a proto pevně očekávám, že vše napraví. Nemohu ovšem zamlčet, že velice trpím. Věřím však, že budu opět šťastným a že to bude strana, která mne učiní šťastným. Soudruh Gottwald řekl, že člověk neudělal nikdy pro stranu dost. Toho jsem si byl vždy vědom a jistě jsem také já ve státní bezpečnosti neudělal dost a mnohé opomenul. Ale zažil jsem co to je uspokojení z práce, když tato člověka zcela naplňuje. Je to jediné skutečné štěstí. O tom jsem hluboce přesvědčen a vím to ze zkušenosti...“² Napsal z vězení, v němž dlel od listopadu 1949, doktor práv Štěpán Plaček. Jedna z nejzajímavějších a také z nejtajemnějších osobností předúnorového a těsně poúnorového Ministerstva vnitra. Fanatický komunista, který v zájmu strany a své kariéry neváhal jít přes mrtvolly. Vyroce inteligentní a všeho schopný muž, jehož ambicióznost byla umocněna kontakty se sovětskými zpravodajci. Po rychlém vzestupu však následoval strmý pád.

2 Národní archiv, AÚV KSC, fond Komise I, sv. 31, a.j. 759. Dopis dr. Štěpána Plačka ústřednímu tajemníkovi KSC Rudolfu Slánskému. Dopis není kompletní – končí v polovině věty a není ani pisatelem podepsán. Plaček ho ale o své vlastní vůli označil jako Tajný. (Dopis je publikován v původní podobě, tj. bez pravopisných úprav.)

Mladá léta (1909–1945)

Narodil se dne 30. srpna 1909 v židovské rodině Františka a Anny Plačkových v Brně.

Matka Anna, rozená Kačerová, pocházela z Holic u Pardubic, kde se v květnu 1883 narodila. Byla vychovatelkou dětí, později učitelkou kreslení. Zemřela 13. září 1917 krátce po porodu druhorozeného syna.³

Otec František Plaček⁴ se narodil na Štědrý den roku 1879 v Kolíně. Pracoval nejdříve jako bankovní úředník; v letech 1909–1917 byl spoluvlastníkem přádelny a poté obchodním poradcem. Smrt manželky a syna ho silně zasáhla. Uzavřel se do sebe a mezi lidmi získal pověst podivína. Jako znalec účetnictví byl rozhodnutími civilního a obchodního soudu dosazován do kontrolních funkcí různých firem. Předpokládá se, že zahynul nejspíše v roce 1942 v koncentračním táboře. O rok později byl totiž prohlášen za mrtvého.

František Plaček výrazně dbal na synovo vzdělání. Štěpán studoval na německé obecné škole v Brně a následně tamtéž na humanistickém gymnáziu s německým vyučovacím jazykem. Maturoval s vyznamenáním v roce 1927, i když měl jisté problémy s chováním (trojka z mravů a četné konflikty s učiteli). V období let 1925–26 věnoval František Plaček značnou část rodinných úspor na to, aby syn prožil školní prázdniny v Anglii a zdokonaloval tak své jazykové schopnosti. Sám Štěpán se pak od 15 let učil francouzsky a rusky.

V letech 1927–33 absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Studoval práva, ačkoliv to bylo spíše otcovo přání. Pro představu – František Plaček dotoval jeho studia přibližně 900 korunami měsíčně. Mladého Štěpána však více (alespoň podle jeho pozdějších slov) zajímala ekonomie.

Již během studií byl aktivní v komunistickém hnutí. Brzy po příchodu do Prahy podal přihlášku do komunistické strany (vedl také mj. stejně světonázorově orientované studenty pražské Právnické fakulty). Devatenáctiletý Štěpán Plaček byl přijat za člena KSČ 1. března 1928. V době krize uvnitř KSČ se postavil na stranu Gottwalda a Kominterny. Začátkem roku 1929 se jako tlumočník účastnil V. sjezdu KSČ. K atmosféře uvnitř strany později poznamenal: „*V té době stranický aparát opustil také Ivan Olbracht a někteří jiní intelektuálové, kteří nedovedli pochopit – alespoň ne tehdy – velký obrat k bolševizmu, který tehdy prodělala strana pod vedením s. Gottwalda.*“⁵ Plaček velmi pečlivě a pozorně sledoval komunistický tisk. Držel se „oficiální linie strany“, když např. souhlasil s odstavením Bucharina na přelomu 20. a 30. let pro jeho chybné pojetí „historického materialismu“.

3 Bratr Štěpána Plačka zemřel měsíc po narození. Mladý Štěpán Jiří byl pokřtěn ve věku 5 let. Hlásil se k českobratrské evangelické církvi (v 16 letech z ní vystoupil, aby se do ní vrátil v době okupace a po válce ji znovu – a již definitivně – opustil).

4 Objevuje se i německá transkripce jména – Platschek.

5 Archiv Ministerstva vnitra (AMV) Praha, spis sign. ZV-45 MV.

Intenzivně se zajímal o ekonomické teorie, které chtěl následně podrobit kritice při studiu Marxova *Kapitálu*. Koncem roku 1929 proto odjel do Berlína, kde strávil několik dalších měsíců. Snažil se zde studovat, ale po zjištění, že jako host by musel za účast na seminářích platit poměrně značnou sumu, od toho záhy upustil. Navštívil pouze dvě přednášky a poté, co je zhodnotil jako nepřínosné, přestal na univerzitu docházet. Upnul se ale na pruskou státní knihovnu a právě zde se seznamoval s klasickými ekonomickými pracemi a marxismem. Seznámil se také s rolí komunistické strany v tehdejší německém politickém systému. Ve volném čase pro KSN dokonce agitoval, když po domech roznášel její letáky.

Začátkem roku 1931 se vrátil do Prahy, aby na Právnické fakultě složil státní zkoušku. Rigorózum ale odložil. Vrátil se do Berlína a opět navštěvoval především pruskou státní knihovnu. Práva ho totiž již nebavila. Uvažoval dokonce o odchodu z fakulty, ale ohled na otce mu to nedovolil. Začátkem roku 1932 přijel do Prahy, aby složil druhé rigorózum. Poté odjel znovu do německé metropole. Pokračoval v „práci“ v knihovně. Sledoval také stále se prohlubující hospodářskou krizi a střety mezi komunisty a fašisty. Na přelomu března a dubna 1933 (to již byl Hitler německým kancléřem) se Plaček definitivně vrátil do Prahy. Na PF UK konečně složil poslední zkoušky a byl promován doktorem práv.

Po absolutoriu práv byl mladý JUDr. Plaček pouze formálně zaměstnán v advokátní kanceláři Dr. Zikmunda Steina. Do podzimu 1934 byl totiž zaměstnancem sovětské obchodní mise, pro kterou psal nejrůznější analýzy československého hospodářství.⁶ Ve 30. letech také krátce pobýval v Moskvě. Následovalo jeho působení v advokátní kanceláři Dr. Pavla Barbaše, v pražské redakci *Rudého práva*, v advokátní kanceláři Dr. Jindřicha Hermanna, Dr. Oestereichera a Dr. Bobaše. Současně si přivydělával vyučováním cizích jazyků, hlavně angličtiny.

Aktivně působil v pražské organizaci KSČ – vynikal zvláště při koncipování a šíření letáků. Velice ho bavila funkce stranického instruktora. Publikoval také několik článků pod pseudonymem Stephan Kliment.

Účastnil se řady demonstrací a shromáždění pořádaných KSČ. Svědčí o tom mj. zprávy, které se zachovaly ve fondu meziválečného Policejního ředitelství. Jenom v roce 1928 byl policií dvakrát zadržen při komunistických demonstracích a po zjištění totožnosti propuštěn. Dvakrát mu bylo odepřeno vydání pasu pro cestu do SSSR. Příčinou byla pravděpodobně skutečnost, že byl již v té době zapsán v evidenci politicky závadových osob.⁷

V roce 1936 byl stranicky vyšetřován pro své kontakty s Henrykem Süsskindem (Kurtem Heinrichem) a o rok později měl být z KSČ údajně vyloučen pro trockistické názory. Souviselo to také s Plačkovými styky se Závíšem Kalandrou. V březnu 1950 –

6 Archiv Ministerstva zahraničních věcí, osobní spis Š. Plačka. AMV, spis ZV-45 MV.

7 NA, fond Policejní ředitelství Praha II – prezídium – 1931–1940, karton 1351, sign. 42/P-13/54.

tedy již ve vazbě – rekapituloval Plaček právě tyto kontakty. Přiznal, že jako mladý funkcionář obdivoval vzdělání, nasazení a žurnalistické schopnosti Kalandry. Také jeho tehdejší pojetí marxismu vnímal jako správné. Podle Plačka ovšem později Kalandra sklouzl k trockismu a k různým „intelektuálním úchytkám“ (např. k surrealismu). Proto s ním přerušil i dosavadní řídké kontakty. Plaček poznal Süsskinda během svého studijního pobytu v Berlíně. Süsskind byl šéfredaktorem novin německé komunistické strany *Rote Fahne* a podle Plačka patřil ke skupině politiků, která se později ztotožnila s názory tzv. bucharinovské opozice uvnitř SSSR. Plaček se s Süsskindem – podle svých slov – naposledy setkal při své návštěvě v SSSR v roce 1934.⁸

S Mnichovem pochopitelně nesouhlasil. Později napsal, že události roku 1938 ho vzrušovaly a rozhořčovaly. Účastnil se veřejných vystoupení, kterým obyvatelstvo dávalo najevo ochotu bránit republiku. Po mnichovské kapitulaci se Plaček obával razantního zásahu nové vlády proti komunistům (např. ukryl raději svou marxistickou knihovnu). O emigraci ale neuvažoval.

Když pak v únoru 1939 provedla policie ve 44 případech domovní prohlídky u bývalých funkcionářů rozpuštěné komunistické strany a u osob, které by přicházely v úvahu jako podezřelé z ilegální činnosti, byl jedním z nich Plaček. Prohlídka byla provedena v bytě, který jmenovaný tehdy obýval v Praze-Bubenci.⁹ Po okupaci zbytku Československa se Plaček obával represí (vedle členství v komunistické straně – židovský původ). Ukryl se proto v bytě svého otce. Když se ovšem dlouho nic nedělo, opustil konspiraci.

V meziválečném komunistickém hnutí se Plaček seznámil se svou životní družkou, o čtyři roky starší Zorou Gavričovou.

Zora Gavričová se narodila 22. listopadu 1905 v Tuzle. Měla 4 sourozence (její mladší bratr Milan Gavrič byl pro svou aktivitu v komunistickém hnutí opakovaně vězněn, po válce spolu zakládal agenturu TANJUG a působil v jugoslávské diplomacii). Zora absolvovala srbskou základní školu a gymnázium. V roce 1925 se stala členkou ilegálního Svazu komunistické mládeže Jugoslávie. Od podzimu 1925 studovala vysokou školu technickou v Brně, posléze v Praze. V březnu 1931 byla promována inženýrkou chemie. V témže roce vstoupila do KSČ. Od promoce do konce března 1932 pracovala v oboru biochemie u známého profesora Waldschmidt-Leitzeho. Gavričová se následně živila dáváním kondic; byla rovněž aktivní funkcionářkou KSČ. Její činnost neunikla pozornosti čs. policie. Již v roce 1931 byla Gavričová z ČSR vyhoštěna. Řešení v této překerní situaci nabídla KSČ. Dne 17. ledna 1932 se formálně provdala za zaměstnance administrativy *Rudého práva* Rudolfa Wannera. Tímto krokem získala československé státní občanství. Manželství s Wannerem pak

8 AMV, spis ZV-45 MV.

9 NA, fond Policejní ředitelství Praha II – prezídium – 1931–1940, karton 1351, sign. 42/P-13/150.

bylo rozloučeno v roce 1939. Téměř okamžitě – dne 1. dubna 1939 – se s ní Štěpán Plaček oženil.¹⁰

Během okupace se Plaček živil výukou jazyků. Od roku 1943 byl rovněž nočním hlídačem (a později nočním telefonistou) v Židovské náboženské obci. Plačková se zapojila do ilegální činnosti KSČ. V září 1940 byla zatčena, krátce vězněna na Pankráci a posléze převezena do Německa (zde si následně odpykávala i soudem vyнесенý trest). Lidový soud v Drážďanech ji uznal vinnou z přípravy velezrady a odsoudil ji na 2 roky a 3 měsíce žaláře.

Po uvěznění manželky Plaček jistě pocítil strach z toho, že by ji mohl za mříže následovat. Když se ale dlouho nic nedělo, uvěřil, že její zatčení s ním nesouviselo. Nařízení okupační moci, aby Židé v Protektorátu nosili na svém oděvu jasně viditelnou žlutou hvězdu, respektoval. Stále neochvějně věřil ve vítězství SSSR a komunistických myšlenek ve střetnutí s německým fašismem. Kruté dimenze okupačního režimu si znovu uvědomil, když v jednom ze židovských transportů roku 1942 odjel a již se nevrátil jeho otec František Plaček.

V lednu 1943 Zora Plačková opustila vězení a vrátila se domů. Začala pracovat v jedné laboratoři v Praze, ale na podzim 1943 se u ní objevila tuberkulóza a musela nastoupit odpovídající léčbu v plicním sanatoriu v Pleši (tehdy okres Dobříš). Když se vyléčená Plačková vrátila koncem roku 1944 ze sanatoria zpět do Prahy, obával se její manžel v souvislosti s blížícím se koncem války vzrůstající represe nacistických úřadů, tentokrát adresněji zaměřené na likvidaci Židů ze smíšených manželství, a hledal proto úkryt. Jeho předtucha se potvrdila v lednu 1945, kdy byl skutečně povolán do dalšího transportu do Terezína. Pro ně přijatelné řešení našel lékař sanatoria na Pleši Josef Sedláček, který je tajně schoval v jednom z pokojků a plně se o ně staral až do konce války.

Plaček opustil úkryt 5. května, když se dozvěděl o pražském povstání. Spolu se Sedláčkem navštívili politického komisaře neupřesněné partyzánské jednotky, který si říkal kapitán Marek či Marko. Nabídl se mu k dispozici. Ten je ale odmítl s poukazem na jejich nedostatečné vojenské zkušenosti. O den později se Plaček a Sedláček setkali s Markem znovu. Marko si vzal Plačka bokem a zjišťoval jeho ochotu poskytovat v budoucnu Sovětům informace. Snad to bylo proto, že Plaček se dokázal vyjadřovat lépe a mluvil plyně rusky. A co Marka ještě zajímalo? „*Chtěl vědět, jak mohu charakterizovat členy České národní rady, jejichž jména byla oznámena rozhlasem předešlé noci. Mohl jsem mu však podat pouze charakteristiku s. Smrkovského, kterého jsem znal jako sekretáře komunistické mládeže,*“¹¹ vypověděl později Plaček.

Dne 10. května 1945 se Plaček vrátil do Prahy. Společně s manželkou zašli do

10 Údaje k Zoře Gavričové-Plačkové byly získány: AMZV, osobní spis Š. Plačka; AMV, spis ZV-45 MV.

11 AMV, spis ZV-45 MV.

sekretariátu KSČ na Příkopech, kde je uvítali Krosnář a Slánský. Plačkovi byli pevně přesvědčeni o tom, že by jim strana měla zajistit práci.

Zora Plačková se po válce krátce zapojila do činnosti jugoslávského velvyslanectví. V červenci a srpnu 1945 provizorně vedla pražskou pobočku tiskové agentury TANJUG (od konce listopadu 1945 do srpna 1948 pak byla její oficiální pražskou dopisovatelkou) a podílela se také na jugoslávském vysílání čs. rozhlasu. Tyto skutečnosti se později při hledání titovského nepřítele v ČSR staly přitěžujícími pro ni samotnou i pro jejího manžela. Od září 1949 pracovala jako biochemička v Ústavu kvasné chemie ČVÚT v Praze.¹²

Štěpán Plaček mezitím opakovaně žádal Rudolfa Slánského (a jeho prostřednictvím stranu) o umístění. Generální tajemník KSČ ho následně písemně doporučil k zařazení na Ministerstvo vnitra. Gríša Spurný našel Plačkovi místo vyšetřovatele v komisi pro vnitřní bezpečnost při Zemském národním výboru v Praze. Brzy (Plaček uvádí zhruba v červnu 1945) se uvnitř komise profilovalo zpravodajství – pozdější Zemský odbor bezpečnosti, v jehož čele stanul Emil Hršel. Do zpravodajství si s sebou přivedl i Plačka. Vyšetřování zůstalo samostatné jako Zemská úřadovna Státní bezpečnosti v čele se sociálním demokratem Jaroslavem Prosserem.

Po válce se v souvislosti s Plačkem objevilo podezření, že v době okupace byl spolupracovníkem Gestapa či SD. Takové informace vycházely z výpovědí některých Němců (např. bývalého zmocněnce Speera pro území Protektorátu Felixe Diesla). Další důkaz mohla tvořit skutečnost, že podle některých nejmenovaných osob spolu s Bedřichem Pokorným odstranili mnoho německých prominentů ze seznamů konfidentů nebo jim „za jisté úsluhy“ pomohli na svobodu. Státní bezpečnost věnovala těmto sdělením náležitou pozornost. Nicméně prověřování Plačkovy minulosti ukončila s tím, že se tvrzení o jeho spolupráci s Gestapem nepodařilo prokázat.¹³

Sám Plaček se po válce pochopitelně snažil prokázat pravý opak – tedy, že byl aktivně zapojen do protifašistického komunistického odboje. Hovořil o tom, že svoji blíže nespecifikovanou aktivitu rozvíjel v rámci ilegálních organizací KSČ v místech svého bydliště. Později si vzpomněl také na to, že pro rodiny vězňených členů KSČ sháněl peníze nebo věci na přilepšení a distribuoval je mezi potřebné.¹⁴

Vrchol kariéry (1945–1949)

Pro pochopení výlučnosti pozice, kterou Plaček získal v aparátu MV, je nutné alespoň stručně nastínit, jakou podobu získal bezpečnostní aparát v ČSR po skončení 2. světové války. Při jeho budování se vycházelo z mezinárodně-politických souvislostí obnovy čs. státu, mj. smluvně svázaného se SSSR.

12 AMZV, osobní spis Š. Plačka.

13 AMV, a. č. 305-402-1.

14 AMV, spis ZV-45 MV.

Již před únorem 1948 prosazovali komunisté do rozhodujících mocenských pozic v rezortu Ministerstva vnitra své členy. Velkou pozornost přitom věnovali ovládnutí vznikajících zpravodajských a státobezpečnostních složek. Bylo to dáno také tím, že komunistický program a cíle důsledně prosazoval ministr vnitra Václav Nosek. Při ovládnutí Bezpečnosti postupovala KSČ třemi různými paralelními způsoby:

1. snažila se dosáhnout maximálního počtu svých členů v Bezpečnosti;
2. snažila se obsadit velitelské funkce;
3. snažila se nově budované útvary (ZOB, pohraniční a pohotovostní pluky) obsadit svými spolehlivými lidmi.

Lze tedy souhlasit s Janem Frolíkem v tom, že komunisté „...v jednom měli jasno: policie a zejména tajná služba tvoří jeden ze základních pilířů v mocenském systému vlády komunistické strany, ...ze stejného mocenského důvodu musí být vazba mezi KSČ a policejními složkami funkční, a proto velmi těsná.“¹⁵

Staré bezpečnostní sbory (četnictvo, uniformovaná státní policie, obecní policie) byly v návaznosti na Košický vládní program v červnu 1945 zrušeny. Do nově vzniklého Sboru národní bezpečnosti byli přijati pouze ti příslušníci bývalých bezpečnostních sborů, kteří prošli prověrkami národní spolehlivosti a v následném náboru pak převažovali spolehliví a věrní komunisté. Sbor národní bezpečnosti měl 4 složky – pořádkovou, kriminální, zpravodajskou a státobezpečnostní. SNB ponechal zachované základní členění na dvě části Sboru – na část uniformovanou (tzv. Veřejnou bezpečnost, VB) a na část neuniformovanou (Státní bezpečnost, StB). Formálně měly obě složky stejné postavení, fakticky ale StB uvnitř SNB jasně dominovala.

Postavení a úkoly Státní bezpečnosti konstituované v rámci Sboru národní bezpečnosti vymezoval zákon č. 149/1947 Sb. ze dne 11. července 1947 o národní bezpečnosti (Plaček tento zákon hodnotil jako zmetek) v § 33 odstavci 1 takto: „*Službou Státní bezpečnosti se rozumí zajištění Československé republiky před útoky na její svrchovanost, samostatnost, celistvost a demokraticko-republikánskou státní formu, bezpečnost a obranu, dále zajištění osobní bezpečnosti ústavních činitelů a obrana proti hospodářskému vyzvědačství. Náleží sem zejména též šetření o trestních činech soudních z tohoto oboru (úkony přípravného řízení podle trestních řádů).*“

StB tedy měla provádět vyšetřování, zatýkání osob, domovní prohlídky a dále pak preventivní opatření (např. na základě zpravodajsky získaných zpráv), která měla zabránit výše popsanému ohrožení státního zřízení ČSR. StB se zabývala především vyšetřováním trestné činnosti z doby okupace (tedy z let 1939–45) a retribuemi. Nicméně právě zákon č. 149/1947 Sb. předpokládal, že „...zúžit-li se rozsah úkolů Státní bezpečnosti, sloučí ji vláda svým nařízením se složkou kriminální.“ K tomuto naznačenému kroku ale nikdy nedošlo. K 31. prosinci 1947 se v podstatě sjednotily

15 FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státně bezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989. Sborník archivních prací*, č. 2, Praha 1991, s. 447–510.

státobezpečnostní a zpravodajské složky pod jedinou institucí – Státní bezpečností. Legislativně byla mimořádná pozice StB potvrzena novelizovaným zákonem o národní bezpečnosti č. 286/1948 Sb. ze dne 21. prosince 1948. V říjnu 1948 byla v rámci Ministerstva vnitra zřízena „Skupina I – Bezpečnost“, jejíž součástí se stal odbor BA označovaný jako odbor StB nebo Velitelství StB.

Vedle VB a StB ovšem v předúnorovém období existovala stranická – komunisty kontrolovaná zpravodajská služba – ZOB. Ve II. odboru Zemského odboru bezpečnosti (označovaný jako ZOB-II), zřízeném při zemských národních výborech se sídly v Praze a Brně (existovala totiž představa z meziválečného období o propojení bezpečnostní práce s prací politických a správních orgánů – v tomto případě národních výborů), byla v období od léta 1945 do podzimu 1947 soustředěna zpravodajská služba, ovšem bez výkonné pravomoci (tu vykonávala právě Státní bezpečnost):

1. kontrarozvědná – obranné zpravodajství – OZ (proti činnosti nacistických zpravodajských složek, stíhání válečných zločinců, ochrana ČSR před činností nepřátelských rozvědek);
2. vnitropolitická – politické zpravodajství – PZ (odhalovat zrádce, kolaboranty, mj. i uvnitř Národní fronty);
3. hospodářská – hospodářské zpravodajství – HZ (ochrana ekonomiky).

„Úkolem této složky (myšleno ZOB – pozn. J. K.) byl zpravodajský boj proti nepřátelům lidovědemokratického zřízení, nacistům a kolaborantům, bez ohledu na jejich národnost, politickou či náboženskou příslušnost, i proti počínajícímu nástupu imperialistických rozvědek.“¹⁶ ZOB-II byl řízen odborem Z (tzn. odborem pro Státní bezpečnost a politické zpravodajství – VII. odbor, pozdější III. odbor) MV, ale podléhal rovněž Zemským národním výborům. ZOB splynuly po přijetí zákona č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti s příslušnými úřadovny StB. Centrála ZOB-II se stala součástí VII. odboru Ministerstva vnitra. Tento proces byl ukončen ke konci března 1948.

Zemské odbory bezpečnosti nepochybně „pracovaly“ ve prospěch KSČ. Monitorovaly činnost nekomunistických politických stran (např. byly získávány vnitropolitické materiály apod.), narušovaly jejich schůze, sledovaly a sháněly kompromitující materiály na politické soupeře a naopak vytypovávaly osoby, které by mohly převzít roli „levé frakce“ uvnitř stran nebo později jakýmkoliv způsobem spolupracovat. KSČ byla informována o vnitřním životě jednotlivých stran. Vše se dělo při dodržení zásad přísné konspirace. V podstatě se takto KSČ připravovala od léta 1945 na souboj o politickou moc ve státě.

Pláček ke zrodu ZOB později napsal: „ZOB byl veden presidiem, jehož předsedou byl Hršel a jehož členy jsem byl já, Schmiedberger a Wolf. Činnost ZOBu byla kontrolována stranou a to původně s. Janem Vodičkou a později s. Karlem Švábem. Do

činnosti ZOBu začal zasahovat s. Jindřich Veselý, člen ústředního výboru KSČ. Tento zpočátku dbal hlavně o to, aby si ZOB v oblastech zřídil odbočky, které se nazývaly OZO. ...Navrhnul jsem ale, aby kompetence mezi třemi členy presidia byla rozhraničena a tehdy jsme dospěli k rozdělení služby na 3 odbory a to PZ, OZ a HZ. PZ jsem vedl já a zabývalo se vnitřní reakcí. OZ vedl Schmiedberger a zabývalo se nepřátelskou činností, řízenou příslušníky cizích národů neb států. HZ, který z počátku snad vedl ing. Wolf, prakticky však velmi brzy dr. Staněk, mělo za úkol čelit státně nepřátelské činnosti na poli hospodářském.¹⁷

Volba Plačka pro práci v bezpečnosti se pro KSČ ukázala jako velmi šťastná. Plaček byl až fanaticky oddaný zájmům strany; mohl se také spoléhat na ochrannou ruku nejvyšších představitelů KSČ (např. Slánského). Tuto tezi zároveň podporuje jeho zapojení do několika afér, kterými se komunisté ve spolupráci právě se „svými kádry“ v Bezpečnosti pokoušeli kompromitovat nebo zcela vyřadit některé politické soupeře.

Jednou z nich byl případ generála Josefa Bartíka, velitele zpravodajského odboru (odbor Z) Ministerstva vnitra. Zkušený zpravodajský důstojník Bartík měl politickou oporu v sociální demokracii a těšil se přízni prezidenta Edvarda Beneše. V době „jeho“ působení tvořili komunisté menšinu zaměstnanců odboru Z. Cílem KSČ bylo diskreditovat Bartíka na veřejnosti, vynutit si tím jeho odvolání a posílit pozice KSČ ve zpravodajství. K útoku na Bartíka využili Bedřich Pokorný a Štěpán Plaček bývalého agenta SD Josefa Vondráčka. Konstrukce spočívala ve tvrzení, že Vondráček předával Bartíkovi důležité a důvěrné informace (mj. o komunistech), Bartík je dále poskytoval britské zpravodajské službě a to vše za zády rezortního ministra Noska. Bartík byl odvolán z funkce pro ztrátu důvěry přímo Noskem v lednu 1946¹⁸ – jeho nástupcem v čele odboru Z se stal Bedřich Pokorný.

Plaček se později k podílu na diskreditaci Bartíka přihlásil, když mj. doznal, že jeho odstranění bylo v dlouhodobém zájmu KSČ, protože nebylo vhodné, aby tak důležitou pozici na Noskově ministerstvu zastával nekomunista. „S. Slánský mi tehdy osobně vyslovil uznání za úspěch, neboť ministr Nosek na tomto podkladě propustil Bartíka“,¹⁹ dodal Plaček.

Další aféra, do které byl Plaček zasvěcen, se týkala generálního tajemníka národně socialistické strany Vladimíra Krajiny, uznávaného činitele protifašistické rezistence. Podle Plačka existovalo jisté obecné podezření, že se někteří nekomunističtí odbojáři kompromitovali za války spoluprací s Gestapem. Své obvinění vůči Krajinovi opírali komunisté o vykonstruovanou (resp. upravenou) výpověď Karla Hermanna Franka.

17 AMV, spis ZV-45 MV. (Lexikografická pozn.: zde i dále uvádíme citace z Plačkových výpovědí bez pravopisných úprav.)

18 Bartík neunikl po únoru 1948 politické pomstě. Dne 5. března 1948 byl zatčen a 11. listopadu t. r. odsouzen na 5 let vězení. Zemřel v roce 1968.

19 AMV, spis ZV-45 MV.

Podle KSČ mělo samotné postavení Krajiny před soud zpochybnit vedení národně socialistické strany, a to v době před parlamentními volbami na jaře 1946. Když však vše vyšlo najevo, byl iniciátor podvrhu Bedřich Pokorný²⁰ odvolán z funkce velitele politického zpravodajství.²¹

V květnu 1952 vypovídal Plaček na velitelství StB k okolnostem Krajinova případu. Podle něj byla akce řízena tehdejším vedoucím odboru Z ministerstva vnitra Bedřichem Pokorným. Plaček sám vyslechl k této věci téměř všechny v Praze uvězněné gestapáky, včetně K. H. Franka. Vše se pochopitelně odehrávalo za přísné konspirace. K provalení celé provokace došlo podle Plačka neopatrností jednoho úředníka. Pro KSČ i pro něj osobně bylo odhalení nekalých praktik zpravodajců MV velmi nepřijemné. Jak ovšem vyplývá z protokolu, Plaček sám byl jednoznačně přesvědčen o Krajinově kolaboraci během války.²²

V tzv. kčmaňské aféře (známé také jako atentát na 3 ministry: Zenkla, Drtinu a Masaryka) Plaček (podle pozdějšího vyjádření z července 1951) nesouhlasil ani s koncepcí vyšetřování, ani s výsledky, ke kterým dospělo. Vše zdůvodňoval tím, že se nehledal provokatér (byl totiž přesvědčen o účelovosti aféry), ale vrah. „*Závažné chyby se staly ovšem již na samotném počátku šetření, když oblastní úřadovna StB v Praze na telefonické zavolání ze Zenklovy kanceláře vysílala málo zkušené orgány a první výsledky s příjemci podezřelých krabic, které byly rozhodující, kterým se ku podivu ničeho nestalo, se vyslýchali v rukavičkách a jen svědecky*“,²³ uvedl mj. Plaček.

V tzv. mostecké špionážní aféře Plaček údajně připravoval koncept projevu ministra Noska, který by obhájil správnost postupu během vyšetřování celé záležitosti a reagoval by tím na prohlášení ministra spravedlnosti Drtiny, který upozorňoval na nezákonné postupy příslušníků Bezpečnosti.

Z již řečeného nesmí vzniknout iluze o neschopnosti nekomunistických stran čelit nástupu komunistů v bezpečnostních složkách státu. Jejich možnosti čelit nástupu komunistů nicméně byly omezené. O tom, že nekomunistické strany analyzovaly poměry v Bezpečnosti (a to v zásadě správně), svědčí nedatovaná *Informace o poměrech v Ministerstvu vnitra a v některých podřízených bezpečnostních složkách*, zpracovaná pro ústřední sekretariát národně socialistické strany (myslím si, že vznikla pravděpodobně na začátku roku 1948). Podle autorů zprávy si KSČ vybuodovala pevné zázemí ve struktuře MV, v bezpečnostních sborech a ve zpravodajských útvech. Situace byla hodnocena jako vážná: „*Souhrnně lze označit obsazení vedoucích míst*

20 K Bedřichu Pokornému viz více ve studii Jiřiny DVORÁKOVÉ (*Bedřich Pokorný – vzestup a pád*) ve 2. čísle *Sborníku Archivu Ministerstva vnitra* (2/2004, s. 233–279); v AMV existuje rovněž jeho vyšetřovací svazek v rámci spisu ZV-4 MV (skupina Osvald Závodský a spol.).

21 Vladimír Krajina byl hned po únorovém převratu zatčen a propuštěn až po důrazném zásahu prezidenta Beneše. Následně se mu podařilo odejít do exilu. Po roce 1989 byl Vladimír Krajina oceněn prezidentem Václavem Havlem. Zemřel v roce 1993.

22 AMV, spis ZV-45 MV.

23 Tamtéž.

ve správních i bezpečnostních službách za tak vážné, že v případě, posoudilo-li by ústředí KSČ situaci za zralou, mohlo by dojít i k převzetí moci KSČ „suchou cestou“ bez jakékoliv možnosti vnitřního odporu. Nutno tedy si uvědomit, že se nejedná o stranickou příslušnost, nýbrž skutečně o republiku!“²⁴ Podle zprávy byly klíčové pozice na začátku roku 1948 obsazeny komunisty. Jejich odstranění z těchto míst by i v případě nekomunistické vlády vedlo k vyřazení MV z činnosti na předem neurčitelnou dobu.

O více než dva roky před touto analýzou – v prosinci 1945 – zaměřili národní socialisté svoji pozornost na zemské odbory bezpečnosti (uvnitř strany se o ZOB zajímal zejména Vladimír Krajina). Komunisté se ale již v lednu 1946 dozvěděli, o čem přesně se Zenklova strana v této souvislosti radila. Například právě Štěpán Plaček byl národními socialisty charakterizován jako směšný chlap, který si hraje na detektiva.²⁵ Již záhy sami národní socialisté poznali, jak Plačka a jeho schopnosti podcenili.

Vraťme se nyní k Plačkově kariéře a působení ve strukturách Ministerstva vnitra.

Fakticky byl Plaček zaměstnancem Ministerstva vnitra od 1. srpna 1946, kdy nastoupil na ZOB (vzhledem k tomu, že po přijetí zákona č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti splynuly úřadovny ZOB s příslušnými úřadovnami StB, byla jejím zaměstnancům zpětně uznána celá doba služby tak, jako by bez přerušení pracovali na MV).

Plaček úzce spolupracoval se sovětskými, jugoslávskými a bulharskými zpravodajci. Prosazoval pozvání sovětských poradců již krátce po únoru 1948 (podle Plačka v květnu 1948; byl ale Slánským odmítnut)²⁶ a stejně tak i vznik samostatného MNB dříve než v květnu 1950. Jednal se Sověty o předávání uprchlých válečných zločinců do ČSR z jejich tehdejší okupační zóny v Německu. A právě kontakty se Sověty byly v období let 1945–49 pravděpodobně nejintenzivnější. Plaček také usilovně pracoval na vytvoření agenturní sítě uvnitř nekomunistických stran (např. sháňení kompromitujících materiálů, hledání spolupracovníků v nekomunistických stranách; tyto úkoly zadával hlavně Miroslavu Pich-Tůmovi).

Plaček neskrýval své velké ambice – podle jeho tehdejších kolegů se chtěl stát vůbec nejbližším spolupracovníkem Rudolfa Slánského. Byl také tvůrcem nejrůznějších koncepcí a návrhů. Nechtěl se ovšem o sféru zpravodajství a bezpečnosti s nikým dělit. Z toho vyplývaly časté konflikty s Hršelem, Tomanem, Veselým, Švábem, ale také s představiteli OBZ s Reicinem a Vašem. Byl vůči sobě značně nekritický – viděl v sobě ztělesnění vůle a zájmů komunistické strany. Snad to bylo způsobeno jednak ochranou, kterou mu R. Slánský poskytoval, a jednak častými kontakty se Sověty, z nichž Plaček vyvozoval svůj pocit mimořádnosti a exkluzivity na vnitru.

Velký důraz kladl na vytvoření agenturní sítě „mezi reakcí“. Snažil se jít příkladem

24 NA, fond Zenkl – AMV 33, sign. 33-11-1/40.

25 NA, fond Ústřední sekretariát Národně socialistické strany – AMV 35, karton 6, arch. j. 35-79-4.

26 Vojenský ústřední archiv, spis GP-HVP PT 110/63.

– některé agenty sám řídil a úkoloval. Zdůrazňoval rovněž, že zpravodajství a Státní bezpečnost musí své agenty získávat na základě systematického rozpracování zájmového prostředí, nikoliv nahodile.

Aktivně se zapojil do práce na novém zákonu o národní bezpečnosti. Vzhledem k tomu, že se nestihlo právně vyřešit tuto oblast dekretem prezidenta republiky, musela KSČ hledat kompromisní znění zákona ve shodě s ostatními politickými stranami. Plaček později přiznal, že se k uvedenému bodu v letech 1945–46 konalo několik uzavřených porad vedoucích komunistů v bezpečnostním aparátu. Vedle něj se jich zúčastnili Karel Šváb, Osvald Závodský, Jindřich Veselý, Zdeněk Toman, Bedřich Pokorný, Adamec, Hršel, dr. Duba, gen. Janda a za OBZ Bedřich Reicin a Karel Vaš.

Po příchodu na MV byl Plaček pověřen vedením vnitřního zpravodajství zpravodajského odboru MV (odbor Z). „*Moje skupina se skládala ze tří oddělení a to z oddělení 14., které přibližně odpovídalo tomu, čím na ZOBU byl oddělení PZ a z oddělení 1., které přibližně odpovídalo OZ, ale v praxi tato kompetence nebyla jasně rozhraněna. Dále do mé skupiny spadalo oddělení 3., jež mělo za úkol hospodářské zpravodajství,*“²⁷ řekl později Plaček.

Ještě před únorem Plaček předložil plán, který by propojil ZOB a aparát StB, aniž by si toho veřejnost a nekomunistické politické strany všimly. Tím by se podle jeho představ odstranila duplicita zpravodajské práce. Příslušníci ZOB by se stali příslušníky StB. Uvnitř StB by v rámci jednotlivých referátů přicházela v úvahu jistá specializace podle sledovaných oblastí. Formálně by ovšem StB i ZOB existovaly dále jako dvě instituce, byť tedy po této Plačkově reorganizaci vzájemně spojené. Podle Plačka se tento jeho návrh nesetkal s významným odporem představitelů KSČ odpovědných za bezpečnost a reorganizace proběhla v dubnu 1947.²⁸

Únor 1948 prožíval Plaček velmi intenzivně. Nechodil domů, zůstával v práci a koordinoval postup Bezpečnosti a zpravodajství. Později mj. vzpomínal na tyto události: „*Z oblastí, kterým byla nařízena zpravodajská pohotovost, docházely běžně nejrůznější zprávy a naši orgánové hlásili z Prahy, co pozorovali u bytů a úřadoven odstoupivších ministrů a na hradě. Sestavovali jsme běžně přehledy těchto zpráv a několikrát denně a několikrát v noci jsme je odevzdávali Veselému. Přístupovali jsme také k zatýkání známých reakcionářů a to preventivně, podle příkazu Veselého.*“²⁹

Plaček osobně řídil nejdůležitější zpravodajské akce, některých z nich se sám účastnil. Při výkonu služby byl velmi tvrdý až nesmlouvavý – nařizoval používání násilí, a, bylo-li potřeba, pak i vraždy pro StB nepohodlných osob (známý je případ tzv. tří vražd – zejména pak Konečného a Novotného).

Pro své akce používal bývalého agenta SD Josefa Vondráčka, který byl za souhlasu

27 AMV, spis ZV-45 MV.

28 Tamtéž.

29 Tamtéž.

Noska a snad dokonce Slánského 26. ledna 1946 získán pro spolupráci se Státní bezpečností s příslibem beztrestnosti za svou okupační minulost (jeho řídicím orgánem byl právě Plaček a po něm Plechatý; své zprávy měl Vondráček podepisovat šifrou V1).³⁰ Plaček Vondráčka využil např. v komplotu proti šéfovi zpravodajského odboru (odboru „Z“) MV generálu Bartíkovi. Ve výpovědi na Vyšší vojenské prokuratuře 5. listopadu 1953 Plaček o Vondráčkovi uvedl následující: „*Když došlo k odstranění Bartíka, byl Vondráček znovu námi zavázán jako agent profesionál a se souhlasem ministra Noska propuštěn na svobodu s tím, že bude nadále jako agent používán a jako odměna za to chráněn před trestním stíháním, které mu hrozilo pro jeho činnost v SD.*“³¹

Josef Vondráček dostal po roce 1945 od StB prostor k realizaci – sledoval na zakázku i o své vůli některé důležité osoby, pronikal do nejrozmanitějších struktur a prostředí. Bohatě přitom konstruoval nejrůznější divoké špionážní případy. Podle Plačka se Vondráček „činil“ – během jeho kariéry v rezortu MV (tzn. v letech 1945–48) předal odhadem několik desítek, snad až stovek zpráv. Při hledání nepřítelů uvnitř stranického a bezpečnostního aparátu byl Vondráčkův „potenciál“ StB využit a on sám následně používán jako tzv. univerzální svědek. Svědčil např. ve Slánského procesu. Nakonec byl ale použit i proti Plačkovi. Při analýze procesů v letech 1962–63 se konstatovalo, že jeho výpovědi nelze brát vážně, protože Vondráček trpěl chorobnou lhavostí (byl totiž postižen progresivní paralýzou).

Jak Plaček celkově vnímal a hodnotil přínos Josefa Vondráčka? „*Vondráček obyčejně rozprávěl kolem určitého pravdivého jádra různé kombinace a to velmi dovedně, tak aby nebylo možno prověřováním zjistit nepravdivost a by se zpráva dotýkala něčeho, o čem předpokládal že nás to musí zajímat. ...Josefa Vondráčka jsem považoval za osobu politicky naprosto bezcharakterní, která je ochotna za výhody a peníze sloužit komukoliv a proto také sloužil za okupace Němcům, pak Bartíkovi t.j. naší západně orientované reakci a pak beze všeho i nám na ZOB II, o kterých věděl, že jsme komunisté, a to za 5.000,- Kč měsíčně. Za těchto okolností jsme museli počítat s tím, že nás může Vondráček kdykoliv zradit a že může dublařit. ...Nepovažoval jsem Josefa Vondráčka za britského agenta, ač jsem i tuto možnost nevyloučil úplně ...Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že v roce 1945 Vondráček nám o udánlivé organizaci IS vypravoval nehorázné nesmysly, na které si přesně pamatuji. Vondráčkovi bylo řečeno, že jsme ochotni ho před eventuálním stíháním krýt s poukazem na to, že za války jen na oko spolupracoval pro SD – ač jsme tomu nevěřili – že ho ale ihned zatkneme jakmile zjistíme, že udržuje bez našeho vědomí styky se zpravodajskými protivníky, které měl vyhledávat jen podle našeho příkazu,*“³² uvedl Plaček v říjnu 1951.

Dalším agentem přímo řízeným Plačkem byla Žofie Veselíková, která za války

30 Vondráčkův slib se nachází v AMV, a. č. 305-355-1.

31 VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

32 AMV, spis ZV-45 MV.

spolupracovala s nacistickou zpravodajskou službou. Údajně vlastnila seznam agentů SD a Gestapa. Veselíková se provdala za velkoobchodníka židovského původu, který vlastnil mj. na Tábořsku zámeček Veselíkov. Po smrti manžela získala vše v rámci dědického řízení. O zámeček měl podle Plačka po skončení války velký zájem Rudolf Slánský. Po květnu 1945 se Veselíková ocitla pro podezření z kolaborace před mimořádným lidovým soudem a odešla s trestem dva a půl roku. V roce 1947 ji oslovil Plaček s tím, že by s její pomocí chtěl kompromitovat národně socialistickou justici a ministra Drtinu. Veselíková souhlasila. Po únoru 1948 byla StB zatčena a propuštěna až na Plačkův zákrok. V této chvíli podepsala závazek o spolupráci. Veselíková mu následně poskytovala informace o organizování ilegálních přechodů hranic, o ilegálních organizacích, ale také – a to zajímalo hlavně Sověty – o rodině de Gaulla (za války údajně byla vězněna snad se sestrou tohoto významného francouzského politika).

V říjnu 1948 byla Žofie Veselíková na příkaz Picha-Tůmy zatčena pro podezření z přípravy ilegálního opuštění republiky. V rozporu s tehdejšími direktivami jí byly ponechány osobní věci. Poté, co se neúspěšně dožadovala, aby ji vyslechl Plaček (tehdy již na MV nepůsobil), se pokusila spáchat sebevraždu, když spolykala větší množství léků. Bez lékařské pomoci posléze zemřela. Stěnu, do které před smrtí vyryla několik slov, nechala StB vybělit.

Plaček měl přes manželku velmi časté kontakty s Jugoslávci. Tyto vazby přetrvaly i po válce. V létě 1946 využil soukromé cesty do Jugoslávie k tomu, aby navázal oficiální kontakty mezi československým a jugoslávským ministerstvem vnitra (setkal se tehdy s náměstkem jugoslávského ministra vnitra Stefanovičem).

V letech 1946–48 se Plačkovi podařilo zintenzívnit styky a spolupráci s představiteli jugoslávského ministerstva vnitra. V Praze udržoval spojení především s Djoko Novoselem, akreditovaným na jugoslávském velvyslanectví. Vzájemně si vyměňovali informace o objektech zájmů (aktivity bývalého panovníka Petara, činnost Jugoslávců v ČSR, aktivity čs. diplomatů, informace o čs. zahraničním obchodě apod.). Plaček se domníval, že by ČSR mohlo převzít strukturu a systém zpravodajské a státněbezpečnostní práce právě po vzoru Jugoslávie (Bělehrad v této době totiž ještě uplatňoval sovětské modely). Na jugoslávském vyslanectví v Praze získal Plaček několik přátel, se kterými se více či méně pravidelně stýkal. Vedle prvního legačního rady Novosela to byli hlavně legační rada Felix Gorský a plk. UDBy Ante Drndič.³³

Při oficiální návštěvě maršála Tita v Československu to byl právě Plaček, kdo vše za MV organizoval (mj. jménem MV vítal Tita na hranicích). Bezpečnostní opatření byla velice přísná a na tehdejší dobu mimořádná. Podle Plačka existovala obava z toho, že by se do Prahy při této příležitosti mohl dostat někdo z ustašovců ze západního Německa a pokusit se o atentát na nejvyššího jugoslávského představitele.

Vedle Jugoslávčů udržoval Plaček zpravodajské kontakty také s Poláky. Jmenovitě si však později dokázal vybavit pouze jistého Maxe. Oblasti spolupráce ČSR a Polska však vymezil přesněji – boj proti benderovcům, příznivcům Mikolajczyka a obecně proti emigrantům (zde např. OUN) a „protistátním žvlům“. Obě strany si rovněž vzájemně vyměňovaly informace o činnosti tzv. anglo-americké agentury. Plaček nikdy sám Polsko nenavštívil. Nicméně právě z těchto styků čerpal inspiraci – zajímala ho totiž hlavně struktura státněbezpečnostního a zpravodajského aparátu v Polsku.³⁴

Podle Plačka se na přelomu let 1946 a 1947 rozvinula také spolupráce se složkami bulharského ministerstva vnitra. Styky byly navázány a rozvíjeny v oblastech společného zájmu prostřednictvím člověka, kterého Plaček pojmenoval Aljoša. ČSR se například zajímala o možnosti využití operativní techniky ve zpravodajské práci, Bulhaři žádali čs. stranu o sledování některých bulharských diplomatů v Praze (včetně osoby velvyslance). Plaček podle svých slov tyto kontakty podporoval. Když po únoru 1948 Prahu navštívil Dimitrov, v delegaci nechyběli zástupci bulharského ministerstva vnitra. V jejím rámci uskutečnil Christozov besedu s vedoucími čs. zpravodajci.³⁵

Poměry uvnitř státněbezpečnostní a zpravodajské služby nelze rozhodně považovat za idylické. Vždy zde existovaly skupiny, které si vzájemně konkurovaly. Plaček nedůvěřoval řadě lidí na vedoucích místech v Bezpečnosti. Platilo to i o vztahu Plačka a Tomana. Dokládají to jejich vzájemná osočení a stížnosti, které nezdědky přenášely až na Jindřicha Veselého. Plaček později o Tomanovi řekl: *„Pokud se týká mého poměru k vedoucímu skupiny B, dru. Zdeňku Tomanovi, byl tento od počátku velmi odměřený, neboť jsem mu instinktivně nedůvěřoval a působil na mne dojmem šmeli-náře... Později jsem šel tak daleko, že jsem dokonce s. Samce ze ZOBU pověřil tím, aby zcela nenápadně Tomana pozoroval a zejména jeho ženu. Toto jsem musel provádět tajně, neboť nebylo pochopitelně mým právem Tomana pozorovat, ale nemohl jsem se s touto věcí svěřovati svému nadřízenému Pokornému, neboť tento Tomanovi plně důvěřoval a určitě by mu byl moje pochybnosti vyzradil... Na Tomanovi mne zarážely tři věci a to za prvé jeho velmi luxusní vila s drahocennými obrazy, za druhé pas jeho manželky, jenž se mi náhodou dostal do ruky a ve kterém jsem zjistil, že tato dostala od pražského britského konsula Gibsona – světoznámého britského špiona – gratis visum do Velké Británie a konečně na mne působilo nejhlubším dojmem, když při jisté poradě v kanceláři s. K. Švába v době vrcholných útoků na Pokorného se strany nár. soc., Toman náhle prohlásil, že myslí, že propuštění Bartíka bylo chybou a že se čl. zpravodajská služba měla organisovati paritně mezi politickými stranami.“*³⁶ Napjaté vztahy Plaček – Toman ilustruje také vzájemná korespondence.

Toman například 20. ledna 1948 napsal v dopise Veselému: *„Jak jsem Ti již sdělil, vypošuji si, aby Plaček hovořil do těchto věcí [šlo o Plačkovy zásahy do Tomanových*

34 Tamtéž.

35 Tamtéž.

36 Tamtéž.

kompetencí – pozn. J. K.] *a nejsem dále ochoten trpěti takové jednání. Nesjednáš-li okamžitou nápravu, budu nucen se obrátiti na s. Slánského, a když to nepůjde jinak, musím požádat stranu, abych byl zproštěn funkce, kterou zastávám na ministerstvu vnitra. Mám už toho prostě dost...*³⁷

Odchodem ze služeb MV již dříve hrozil také Štěpán Plaček. V dubnu 1947 sděloval ÚV KSČ, že bez podpory strany a ministra Noska by nemohl v rezortu dále působit.³⁸ KSČ na dopis s Plačkovou demisí nereagovala.

Vyhraněné názorové střety absolvoval Plaček také s Reicinem a Švábem.³⁹ Všichni jmenovaní patřili k nesmírně ambiciózním lidem. Nutně tak muselo dojít ke konfliktu.

Ve sporech s Bedřichem Reicinem se jednalo např. o případy agentů 5. oddělení hlavního štábu, kteří podle Plačka plnili výzvědné úkoly i v oblastech kontrolovaných sovětskou armádou. Plaček tak podezřívá Reicina z provádění protisovětské špionáže. Považoval ho za „oportunistu a sluhu reakce“. Reicinovi i Švábovi pak Plaček kladl za vinu skutečnost, že v OBZ „pracovalo“ málo tzv. dělnických kádrů.

Karla Švába považoval Plaček za darebáka, škůdce, přísluhovače intrik a vyděračství a podporovatele a osnovatele různých tehdy uskutečňovaných provokací a nezákonností. Plaček, autor zprávy, se od podobných metod pokusil distancovat, když napsal, že v případech před únorem 1948 šlo o určité přehmaty, které byly dány celkovou vyostřenou mezinárodní i domácí situací. Šváb ve svých rukou soustřeďoval údaje o důležitých funkcionářích a členech KSČ. Podle Plačka mu takové informace poskytovaly možnost kompromitovat za příhodné situace kohokoliv. Svoji ležérností přispěli Šváb a Slánský – alespoň podle Plačka – k tomu, že se nepodařilo v termínu připravit prezidentský dekret o SNB. Činil Šváb také odpovědným za nekvalitní vyšetřování Tomana a za jeho útěk z vazby.

Plaček se v roce 1957 zjevně snažil dokázat, že to byli Šváb a Slánský, kdo do Bezpečnosti zaváděli tzv. berijovské postupy, a že on sám s tímto neměl nic společného. Pokud postupoval tvrdě a nekompromisně, činil tak proti zřetelným nepřítelům v zájmu KSČ. Lze proto brát jeho závěry vážně? Plaček byl ale ve svých tvrzeních tendenční. Snažil se o jasný distanc od Slánského, který ho do Bezpečnosti dosadil a kterému z vazby v květnu 1950 napsal výše citovaný dopis. Kdyby byla pravda to, co napsal v roce 1957 (tzn. že Šváb pracoval proti zájmům bezpečnostního aparátu v souladu se Slánským), proč by se obracel na svého úhlavního nepřítel? Plaček tak využil k rehabilitaci své činnosti odsouzení tzv. protistátního spikleneckého centra.

Dne 30. června 1948 se Plaček obrátil dopisem na Jindřicha Veselého, aby ho jako přímého nadřízeného a zároveň činitele strany zodpovědného za MV informoval především o uskutečněné cestě na Balkán. Tento elaborát jasně dokazuje nevyjasně-

37 AMV, a. č. H-670.

38 NA, AÚV KSČ, f. Komise I, sv. 31, a. j. 757.

39 V květnu 1957 Plaček sepsal „tajnou“ zprávu o Reicinovi a Švábovi. Ta se dochovala v rozsahu 56 stran. NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 45, a. j. 772.

nost poměrů mezi stranickými kádry v Bezpečnosti a v branně-bezpečnostním oddělení ÚV KSČ v čele s Karlem Švábem. Plaček rekapituloval události bezprostředně spojené s jeho odletem na Balkán. Šváb mu totiž sdělil, že nemusí na Balkán odletět (později se objevovalo tvrzení, že mu měl cestu zakázat úplně). Plaček měl již ale domluveny schůzky v Bělehradě, Sofii i v Bukurešti. Měl zde také jednat o účasti zástupců uvedených států na připravovaném setkání u příležitosti sokolského sletu v Praze v červenci 1948.

V Bukurešti strávil čtyři dny, které věnoval prohlídce objektů, v nichž se mělo následně konat zasedání Informbyra, rovněž za účasti čs. delegace v čele se Slánským a Širokým, a rozhovorům s představiteli rumunského MV. Již v této době Plaček zjistil, že Komunistická strana Jugoslávie je v rumunském tisku podrobována silné kritice. Vzhledem k tomu se rozhodl zkrátit svůj pobyt v Bělehradě na minimum, tj. na čtyři dny (25.–28. 6. 1948).

Obdobně jako v Bukurešti a posléze v Bělehradě také v Sofii se Plaček zajímal o zpravodajskou a státněbezpečnostní práci MV, a to jak v centrále (operativní technika, koordinace úkolů a činností), tak v jednotlivých krajích či oblastech. Získal rovněž bulharský a jugoslávský příslib účasti na avizované poradě ministerstev vnitra v Praze.

V Bělehradě se setkal s představiteli jugoslávského MV – generálmajorem Miličem, prvním zástupcem ministra vnitra Stefanovičem a třetím zástupcem ministerstva vnitra Ivičevičem. *„Jednání se týkalo návštěvy v Praze, struktury jihoslovanského ministerstva vnitra, poměru zpravodajství ke státně bezpečnostnímu výkonu, k milici a k národním výborům, jakož i ke sboru národní obrany Jugoslávie,“*⁴⁰ napsal Plaček. Po návratu do Prahy musel Plaček podat reference Karlu Švábovi. Šváb mu vyčetl cestu na Balkán v kontextu rezoluce Informbyra. Plaček ji ovšem zcela jasně a přesně pochopil. Dosvědčuje to např. toto tvrzení: *„Zdá se mi, že Jugoslávie jest ovládána partyzány a bývalými partyzány a nikoliv skutečnou komunistickou stranou, že formy vojenského velení ovládly stát a stranu, která jako skutečná komunistická strana ani nevznikla, nýbrž byla jen deklarována...“*⁴¹

Avizovaná porada ministerstev vnitra ČSR, Bulharska a Polska se odehrála v Praze v rámci sokolského sletu v červenci 1948. Jugoslávská strana nebyla zastoupena. Plačkovi bylo jasně naznačeno a uloženo přerušit veškeré kontakty s Bělehradem.

Státněbezpečnostní a zpravodajská aktivita, kterou řídil Štěpán Plaček, po únoru 1948 vzrostla. Podle Plačka se ale stále nedařilo budovat širší agenturní síť, mj. také proto, že existoval personální problém (tzn. Plaček žádal početní nárůst zaměstnanců StB). Pomoc, ačkoliv byla několikrát přislíbena, nepřicházela. V této situaci se odhodlal obrátit se písemně na nejvyšší představitele strany a vlády.

40 AMV, a.č. H-670; AMV, spis ZV-45 MV.

41 Tamtéž.

Štěpán Plaček a Karel Černý vyslovili v dopise adresovaném Ústřednímu výboru KSČ – konkrétně do rukou Klementa Gottwalda, Antonína Zápotockého a Rudolfa Slánského (v kopii rovněž pro Václava Noska a Jindřicha Veselého) – ze dne 13. července 1948 znepokojení nad stavem tehdejšího čs. bezpečnostního aparátu. Doporučovali proto, a vnímali to jako naprosto nezbytné, navýšit početní stav pracovníků MV vzhledem k tomu, že došlo k významnému nárůstu práce, mj. také v souvislosti s nepřátelskou činností zastupitelských úřadů USA, Velké Británie, Kanady ad. Velký důraz byl přitom kladen na rozvoj a vytváření agenturních sítí. Autoři dopisu mj. psali: „*Tak zvané orgány státní bezpečnosti v užším slova smyslu, to je orgány, které provádějí zatýkání a výslechy, jsou ve velmi mnoha případech a zejména v Praze a obzvláště v tak zvané ústředně státní bezpečnosti, orgány, před kterými zpravodajské orgány musejí konspirovat a je po ruce značný materiál, jenž dokazuje, že jde o aparát v podstatě málo spolehlivý a především velmi málo schopný. Zastáváme názor, že tento aparát jest třeba nekompromisně vyčistiti a všemi způsoby postarati se o to, aby orgány, jež zatýkají a vyslýchají, byly i svým třídním původem odpovídajícím represivním aparátem vládnoucí dělnické třídy. Musí mít vůli zničiti třídního nepřítele a zbaviti se všech zbytků činnického poměru k práci a také oni musí splniti slavné zásady Felixe Edmundoviče, podle kterého čekista musí míti chladnou hlavu, planoucí srdce a naprosto čisté ruce. Dokud tento požadavek není splněn, je situace zpravodajců ještě zhoršena tím, že se nemohou opřít o spolehlivé orgány, provádějící výslechy a zatýkání.*“⁴² Plaček a Černý se obávali, že by současný stav zpravodajců nedokázal čelit nejzávažnějším trestným činům, které přicházeli v úvahu (velezrada, vyzvědačství, špionáž, atentáty atd.). Kdyby však došlo k navýšení personálního stavu, státněbezpečnostní služba by se postupně reorganizovala a specializovala na jednotlivé oblasti, např. agentura a výkon by se oddělily, rozvinula by se agentura ve věznicích, účelněji by se využívala operativní technika, vytvořila by se skupina zajišťující jisté speciální úkoly, např. ochranu osob, ochranu průmyslového tajemství, kontrolu pohybu cizinců atd. Důležitý aspekt tvořil dohled nad důsledným obsazením klíčových funkcí v Bezpečnosti spolehlivými komunisty.

Dne 19. července 1948 předložil Plaček Jindřichu Veselému návrh na novou organizaci odboru BA. Vedle nové struktury StB počítal s navýšením početního stavu zaměstnanců. V závěru pak Plaček pod dojmem intenzivní spolupráce se sovětskými zpravodajci přímo navrhoval: „*Státně-bezpečnostní služba bude tak velká, že by snad bylo účelné zřídit ministerstvo státní bezpečnosti. Nebude-li toto zřízeno, pak jest nutno, aby se ministerstvo vnitra rozdělilo na 2 části a aby jeho první t.j. státně-bezpečnostní část vedl šéf této služby, jenž současně by byl prvním zástupcem ministra*

42 AMV, spis ZV-45 MV. Také NA, f. 100/35, sv. 55, a. j. 1164. Tento dopis zveřejnil Karel KAPLAN: *Největší politický proces. M. Horáková a spol.* ÚSD AV ČR – Nakladatelství Doplněk, Brno 1995, s. 197–220.

vnitru, jehož kontrole by také podléhala správa národní bezpečnosti a řízení SNB... Šéf státní bezpečnosti by byl v hodnosti generála SNB...“⁴³

Dne 7. srpna 1948 pak Plaček doplnil a dále konkretizoval svůj návrh z 19. července 1947, při čemž se zaměřil na rozbor číselného poměru mezi velitelstvím StB a jemu podřízenými složkami. Plaček reagoval na Veselého obavy z přílišného posílení jednoho centra. Veselý tudíž spíše prosazoval decentralizaci StB. Plaček proti tomu argumentoval, že chápe tyto obavy, ale že je v zájmu strany a státu vést účinný boj proti nepříteli z jednoho silného centra. Odvolával se přitom na zkušenosti bulharské, polské a v neposlední řadě sovětské. Z těchto zemí – a zvláště pak z Moskvy – by si komunisty nově budovaný aparát StB měl vzít příklad.⁴⁴

V listopadu 1948 byl odvolán z funkce v politickém zpravodajství (důvody: spory s Veselým a Švábem, nekontrolovatelnost jeho zpravodajské práce, přílišná dobrodružnost a osobní zainteresovanost, neskrývané ambice, obava z jeho další činnosti na MV). Údajně mu bylo nabídnuto místo velvyslance v Turecku – Plaček odmítl.

K okolnostem svého odchodu později při výslechu Plaček uvedl: „*Někdy v říjnu roku 1948 mně s. Veselý sdělil, že bude nutno, abych svoji funkci opustil. Řekl mi to ve své kanceláři a dodal, že mi strana sice důvěřuje a že si všichni váží mé píle a skromnosti, že jsem však udělal celou řadu závažných chyb. Řekl mi dále, že tu vlastně není žádná zvláštní příčina, ale, že se nashromáždilo vícero věcí, které všechny dohromady činí změnu v tomto místě žádoucí. Řekl jsem Veselému, že mi to je velmi líto, poněvadž při této práci, do které jsem vložil celou svoji energii, jsem se cítil šťastným a poněvadž si myslím, že jsem se nedopustil nenapravitelných chyb. Řekl jsem, že samozřejmě se usnesení strany podrobím.*“⁴⁵ Veselý mu s odkazem na Noska navrhl, aby si vybral místo ve státním aparátu. KSČ by se pokusila této žádosti vyhovět. Plaček mu sdělil, že by rád pracoval na ministerstvu zahraničí. O jeho nástupu na MZV měl rozhodnout ministr Clementis. K jeho realizaci nikdy nedošlo. Veselý doprovodil Plačka do jeho úřadu. Za jeho přítomnosti byla oznámena Plačkova demise jeho dosavadním podřízeným. „*Veselý můj odchod tehdy odůvodnil tím, že strana mne odvolává na jiné důležité místo ve státním aparátě,*“⁴⁶ dodal později Plaček.

Štěpán Plaček byl tímto krokem velmi rozčarován. Nečekal, že by mohl za takových okolností skončit. Připadal si nedoceněný, nepochopený a některými lidmi zrazený. Ve funkci ho nahradil Osvald Závodský. Plaček přesto zůstal na výplatní listině MV.

Prosakovaly k němu nejrůznější důvody jeho nuceného odchodu z funkce: špatná personální politika, spory se Švábem či blíže neupřesněné chyby. Později se domníval, že pravým důvodem jeho odchodu byl jugoslávský původ jeho manželky.⁴⁷ Plaček

43 AMV, a. č. 310-2-4. Též AMV, a. č. H-670.

44 AMV, a. č. 310-2-4.

45 AMV, spis ZV-45 MV.

46 Tamtéž.

47 NA, žádost Š. Plačka o posouzení jeho případu u Nejvyššího soudu (1968–70) – VVP Přeborn – spis. zn. Vv9/68.

stále doufal, že by mohl nastoupit na ministerstvo zahraničí. Slíbil mu to Veselý i Geminder. Chtěl zde využít svých jazykových znalostí. O jeho umístění ale rozhodovala KSČ a Plaček se cítil povinen se rozhodnutí strany podřídit. Čekal tedy a doufal v nějaké „pěkné“ místo. Nevyšlo-li by mu místo v Černínském paláci, pak se alespoň upínal k možnosti pracovat na Úřadu vlády. Po opuštění funkce ve zpravodajství se snažil alespoň vzdělávat příslušníky StB, o čemž svědčí koncept přednášky z června 1949 nazvaný „*Některé zkušenosti z boje ruského proletariátu o moc*“. Plaček byl nervózní – deset měsíců nebyl nikde zařazen; přesto ale pobíral od MV celý plat, řádově zhruba 10 000 korun. Uvedený stav mu ale nevyhovoval.⁴⁸

Domnívám se, že je zajímavé, že Plaček zůstal na výplatní listině Ministerstva vnitra až do konce roku 1949! Platby mu byly zastaveny až v červnu 1950 zpětně ke dni 31. prosince 1949 – tzn. až za situace, kdy se nacházel ve vazební věznicí. Obdobně mu byl také odebrán služební byt Ministerstva vnitra, ve kterém až dosud se svojí manželkou bydlel.⁴⁹

V létě 1949 se Plaček konečně dočkal. KSČ rozhodla o jeho zařazení – měl být vedoucím učebního oddělení Ministerstva spravedlnosti. Vedle příslušníků SNB se tedy podílel i na vzdělávání justičního aparátu, když na Právnické škole pracujících vyučoval teorii a dějiny dělnického hnutí. V jednání byly přednášky na Právnické fakultě UK a na Vysoké škole politické. Ani jeden tento projekt se však do listopadu 1949 nepodařilo uskutečnit.

Plaček nebyl svým umístěním nadšený. Na Ministerstvu spravedlnosti ho také nikdo nevítal. Nebyla to sice zpravodajština, ale Plaček si znovu připadal potřebný a důležitý.

Pád (1949–1957)

Štěpán Plaček byl zatčen 22. listopadu 1949 v rámci akce J – Jugoslávie.⁵⁰ Podle Jaroslava Hory se tak stalo na přímý pokyn Karla Švába. Hora to mj. uvedl i ve zprávě o zatčení Š. Plačka: „*Jmenovaný byl zatčen dne 22. 11. 1949 na základě důvodného podezření z protistátní činnosti. Příkaz k zatčení byl dán zástupcem velitele státní bezpečnosti Karlem Švábem.*“⁵¹ Podplukovník Hora zprávu podepsal jako velitel Státní bezpečnosti (v době Plačkova zatčení byl ale velitelem StB Jindřich Veselý).

Dne 22. listopadu 1949 Plaček na Právnické škole pracujících zkoušel absolventy, budoucí prokurátory. V průběhu examinační byl odvolán k telefonu. Volající (snad Milan Moučka) ho prosil o schůzku, na níž by Zahajskému podal nějaké informace o věcech na Ministerstvu spravedlnosti. „*Zahajský mě vřele pozdravil, ale v tom okamžiku mě někdo uchopil ze zadu a někdo mi nasadil železa na ruce. Bylo jasné,*

48 AMV, spis ZV-45 MV.

49 Tamtéž.

50 Spolu s ním byla 22. listopadu 1949 zatčena také jeho manželka Zora Plačková. Byla propuštěna po 3 a půl letech z vazby, aniž by její případ projednal soud.

51 AMV, spis ZV-45 MV.

oč jde, oba prohlásili, že jen vykonávají rozkaz a zahlédl jsem ještě třetí osobu, mě dobře známého spolupracovníka Tůmova oddělení, jehož jméno jsem zapomněl. Byl jsem odevzdán do vazby v Ruzyni, ve kteréžto budově jsem pak zůstal v samovazbě a bez spoluvězně až do 17. září 1953 s výjimkou 20 dnů v prosinci 1950, když se počítalo s mým propuštěním a příslušný návrh byl již vypracován, avšak z vyšších míst zamítnut,“⁵² popsal Plaček později své zatčení.

Plaček byl umístěn do věznice v Ruzyni. Postupně ho vyšetřovali: Jan Musil, Miroslav Pacanda, František Zeipl, Václav Kramosil, Lud. Pozner a Josef Kubinec. Jeho vyšetřování pokračovalo do srpna 1953. Plaček sám napočítal nejméně 75 výslechů, kterým se musel ve vazbě v následujících více než čtyřech letech podrobit.

Cílem vyšetřování bylo donutit ho k přiznání spolupráce s titovskou Jugoslávií (údajný „titovský agent“, navíc jeho manželka byla jugoslávského původu) a případně s jinou zpravodajskou službou. Později však byl souzen za nezákonnosti při výkonu funkce (tzv. případ 3 vražd – konkrétně případy Konečný a Novotný). Plaček čelil tvrdě vedeným výslechům (tzn. fyzickému i psychickému nátlaku, nemožnosti spánku, nepodávání stravy a pití, křiku, výhrůžkám apod.). V samovazbě strávil 45 měsíců! Výsledkem takových vyšetřovacích procedur byl jeho zcela apatický stav. Doubek ve své vlastnoručně psané výpovědi později poznamenal, že Plačkovi právě v důsledku trvalého stání a nemožnosti posadit se praskly nohy a vytékala z nich voda. Odborná lékařská péče mu nebyla poskytnuta. Přesto takto získané materiály neměly pro vyšetřovatele valnou cenu. Plaček totiž dlouho nic zvláštního nedoznával.⁵³

Plaček sám se k podmínkám svého věznění vrátil v červnu 1968. V dodatku své výpovědi na Vyšší vojenské prokuratuře v Příbrami psal o brutálním vedení výslechů. Byl prý rovněž podroben několika výslechům pod vedením sovětských poradců Ličačova a Makarova. V důsledku dlouhodobého odepření spánku se u Plačka objevovaly halucinace. Viděl tak např. velkého psa na kavalcí, záclony v oknech, šváby a myši v různých částech místnosti. „Obstál jsem, poněvadž jsem byl přesvědčen, že zcela určitě zahynu v rukou těchto očividně kontrarevolučních banditů a proto jsem s nadlidským úsilím soustředil veškerou svou energii jedině na to, abych umřel důstojně jako komunista,“⁵⁴ napsal v červnu 1968 Plaček.

Krátce po zatčení (od 29. listopadu 1949) bylo s Plačkem zahájeno sepisování jeho podrobného životopisu. Během necelého měsíce vzniklo celkem 106 strojopisných stran.⁵⁵ Plaček v něm jednoznačně popíral vznesená obvinění a hájil svoji práci zájmy KSČ. Věřil, že si KSČ jistě jeho výpovědi pozorně prostuduje, uzná jeho motivaci a rozhodne v jeho prospěch.

Plaček se snažil i ve vězení objasňovat své postoje a postupy nejvyšším představi-

52 VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

53 Viz KAPLAN, Karel: *StB o sobě – výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. ÚDV, Praha 2002, s. 55.

54 NA, žádost Š. Plačka o posouzení jeho případu u Nejvyššího soudu (1968–70) – VVP Příbram – spis. zn. Vv 9/68.

55 AMV, spis ZV-45 MV.

telům tehdejší KSČ. Psal obsáhlé dopisy, ve kterých se vyjadřoval ke klíčovým událostem své kariéry v Zemském odboru bezpečnosti a později na Ministerstvu vnitra. Vše dle zvyku označoval jako „přísně tajné“ (například s odůvodněním, že komentoval činnost sovětských poradců).

Dne 19. května 1950 napsal Plaček v pražské věznici v Ruzyni šestnáctistránkový strojopisný materiál nazvaný „*K otázce centralisace a decentralisace ve státní bezpečnosti (Vysvětlující poznámky k mé činnosti 1945–1948 a k mému pojetí otázky)*“, který reagoval na některé z otázek vyšetřovatelů. Plaček se v něm snažil čelit vlně kritiky za zavádění pochybných metod do práce Bezpečnosti. Vysvětloval zde, že cílem jeho snažení byla koordinace státněbezpečnostních aktivit se spojenci – s Bulharskem, Polskem, ale především se SSSR. Konečně během jeho působení na ZOB i na MV podnikl v tomto směru kroky, které zůstaly v platnosti i po jeho odchodu z rezortu (mj. specializace jednotlivých částí např. na ochranu stranických a státních činitelů, na zatýkání a výslechy, na operativu apod.). Ohradil se také proti nařčením z cílené koncentrace moci ve svých rukou. Podle jeho názoru takovou interpretaci nabízeli lidé, kteří vůbec nepochopili smysl provedených změn a nešlo jim o fungování čs. bezpečnostního aparátu. Plaček byl v tomto smyslu zcela konkrétní. Oponenta a soupeře viděl v Karlu Švábovi. „*Celé moje působení v československé státní bezpečnosti od roku 1945 do roku 1948 lze označit za pokus o uskutečnění správné centralisace a současně o decentralisaci funkcí v zájmu specialisace i konspirace, při čemž hlavní můj zřetel byl věnován vybudování protivýzvědné agentury, tedy něčemu, co v ČSR nikdy nebyvalo předmětem soustavné činnosti narmádních orgánů. Tento pokus se v podstatě – za pomoci strany, mých nadřízených a spolupracovníků – zdařil,*“⁵⁶ bilancoval v květnu 1950 uvězněný Plaček.

Vyšetřování Plačka se protahovalo. Vyslýchající příslušníci StB proto opakovaně žádali prodloužení jeho vazebního stíhání. Jen v letech 1951–53 se StB obrátila v obdobné záležitosti na Státní prokuraturu celkem desetkrát.⁵⁷

V únoru 1950 hodnotil VI. sektor velitelství StB průběh vyšetřování Štěpána Plačka velmi optimisticky: „*Hlásím, že sektoru VI. se podařilo získati tak závažný materiál proti dr. Štěpánu Plačkovi, že z něho vysvítá téměř s úplnou jistotou napojení nejen na jugoslávskou, nýbrž i britskou zpravodajskou službu, a to již v době, kdy byl přednostou skupiny... Dle mého posudku stačí tento materiál k zahájení řízení pro velezradu...*“⁵⁸

V lednu 1951 si museli vedoucí představitelé StB připadat jako ve zlém snu. Na jejich stůl totiž přišel zcela vážně míněný návrh na propuštění obviněného Plačka. Předložil ho tehdejší Plačkův vyšetřovatel štabní strážmistr Miroslav Pacanda. S jeho stanoviskem souhlasil dokonce velitel VI. sektoru podplukovník Lumír Kroček.

56 Tamtéž.

57 Tamtéž.

58 Tamtéž.

Teprve velitel I. sektoru Velitelství StB Vladimír Šmolka takový postup neschválil. Pacanda argumentoval tím, že Plaček svá obvinění jednoznačně zcela vyvrátil, mj. také tím, že postupoval legálně v zájmu a se souhlasem čelných stranických představitelů i svých nadřízených. V závěru Pacanda mj. napsal: „*Plaček připouští, že je ctižádostivý, nepřipouští však, že jeho ctižádost by byla přehnaná nebo zaměřená na získání politického a tím i mocenského postavení. Nechtěl prý být nikdy členem ÚV KSČ, ani poslancem nebo dokonce členem vlády. Kdyby prý se chtěl dostat do ÚV KSČ, nebyl by mu nikdy s. Geminder vytykal, že nemá dostatečný kontakt se sekretariátem ÚV KSČ. Podezření [spolupráce s Jugoslávií po přijetí rezoluce Informbyra, titoismus, toleroval pronikání nepřátelských žvlů do Bezpečnosti, používal příslušníků Gestapa a SD, podceňoval stranickou práci apod. – pozn. J. K.], uvedená v první části tohoto návrhu, nebyla v průběhu vyšetřování potvrzena. Rovněž materiál, před i během vyšetřování nám dodaný, nebyl potvrzen. Naopak některé dokumenty předané nám jako usvědčující materiál, potvrzují správnost výpovědi Plačka. Na základě uvedeného navrhuji, aby Štěpán Plaček byl propuštěn na svobodu, jeho vyšetřovací spis uzavřen a odevzdán k uložení do archivu.*“⁵⁹

Plaček tak nadále zůstal ve vazební věznici. Byl podroben vyšetřovacím procedurám, které sám dříve uváděl v „běžný život“. Byl stále znovu a znovu vyslýchán ke své předválečné, válečné i poválečné minulosti, ke vztahům k nejrůznějším osobám, institucím a problémům. Myslím si ovšem, že jeho přístup k realitě vězení se změnil. Jestliže na začátku vyšetřování v listopadu 1949 věřil, že bude-li hovořit „pravdu“, strana uzná jeho zásluhy a pomůže mu, pak po zatčení Švába, Slánského a představitelů StB se jeho dosud „vstřícný postoj“ změnil. Obvinění vůči své osobě jednoznačně odmítal; odpovědnost přenášel na členy „protistátního spikleneckého centra“ a jejich spojence. Uvědomil si jistě, že nyní se hrálo o život. Natolik byl jistě obeznámen s moskevskými procesy 30. let a dokázal si představit, jak do vyšetřování zasahují přítomní sovětsí poradci.

V období od 7. dubna do 17. července 1951 se Plačkovy výslechy zaměřily na osobu ministra vnitra Václava Noska. Vznikla tak podrobná výpověď v rozsahu 95 stran strojopisu. Podle Plačka byl Nosek odpovědný za celou škálu nedostatků, např. údajně špatně prováděl kádrovou politiku; nedostatečně se zajímal o potřeby zpravodajské a státobezpečnostní práce a nezajišťoval je; nepřipravil v přijatelné podobě prezidentský dekret o SNB a celá věc se dále problematizovala; vinil ho i z nedůsledně prováděné retribuice. Nosek byl podle Plačka odpovědný za útoky bývalých prominentních politiků po únoru 1948, aniž by zajistil jejich sledování; nechtěl přejímat sovětské zkušenosti a nereflaktoval ani dobré rady bulharských, polských nebo jugoslávských spojenců; nedostatečně využíval možnosti operativní techniky atd. „...*NOSEK nejen – jak jsem již ukázal – velmi nedostatečně plnil úkol splnění Košického*

vládního programu na poli bezpečnosti, nýbrž že i naprosto selhal v období po-únorovém, kdy – jako ministr odpovídající za bezpečnost socialistické výstavby – neučinil naprosto nic pro splnění toho, co se v důsledku mezinárodní situace stalo jeho hlavním úkolem t.j. neučinil nic pro zabezpečení zázemí pro případ války, ba nečelil ani nebezpečným a pol. nepřátelským tendencím rázu protisovětského, jak je představoval Karel ŠVÁB. ...O pozitivních stránkách jsem se vědomě nezmiňoval, ale na poli bezpečnostní politiky jsem u ministra NOSKA také nic pozitivního nezaznamenal. Činím ještě tu výhradu, že jsem s ministrem NOSKEM přišel jen velmi zřídka kdy do styku, takže ho neposuzuji podle bezprostředních dojmů, nýbrž podle toho, jak se jeho činnost, resp. nečinnost projevovala a odrážela v praxi bezpečnostní služby,“⁶⁰ vypověděl mj. Plaček do protokolu.

Dne 20. června 1952 požádalo velitelství Státní bezpečnosti prostřednictvím MNB státní prokuraturu o zajištění majetku JUDr. Štěpána Plačka podle § 283 trestního řádu. Státní prokuratura podobně jako u žádostí o prodloužení vazby vyhověla a usnesením ze dne 26. června 1952 tento majetek zajistila podle § 283 odst. 1 trestního řádu.

Vyšetřování skončilo v srpnu 1953 a Plaček se s jeho výsledky průkazně seznámil dne 9. srpna 1953.⁶¹

Trestní oznámení, zpracované Správou vyšetřování MNB 29. července 1953, hovořilo o Plačkovi jako o přímém spolupracovníkovi protistátního spikleneckého centra na úseku Bezpečnosti (zdůrazňovalo jeho židovský původ). Konstatovalo rovněž, že Plaček prosazoval v Bezpečnosti trockistickou linii, sabotoval práci Bezpečnosti, chránil špiony a trockisty, používal k bezpečnostní práci bývalé gestapáky a příslušníky SD, uplatňoval tzv. „nezákonné metody“ při vyšetřování a byl v nepřátelském spojení s titovskou Jugoslávií. Prokurátor vyšší vojenské prokuratury mjr. justice JUDr. Eduard Hloušek, který převzal Plačkův případ, žádal StB o dodání dalších materiálů, které by dokazovaly v trestním oznámení uvedené skutečnosti. Vzhledem k tomu, že od StB dostal sdělení, že takové materiály nejsou k dispozici, obvinil Plačka „pouze“ z vraždy a ze zneužití služební moci.

Dne 7. prosince 1953 podal vyšší vojenský prokurátor mjr. justice Dr. Jiří Ševčík na Štěpána Plačka žalobu pro zločin zneužití úřední moci podle §§ 101, 102 písm. a) a pro zločin vraždy dle §§ 134 a 135 odst. 3 vše podle trestního zákona z roku 1852, spáchané tím, že po únoru 1948 nechal o své vůli zastřelit Petra Konečného⁶² a Františka

60 Tamtéž.

61 Tamtéž.

62 Petr Konečný byl zatčen v souvislosti s hledáním vraha A. Schramma. StB si ale počínala značně „neodborně“ – jednak před Konečným rozkryla část svých poznatků k americké rozvědce a své agenturní síti, jednak způsobila jeho neutěšený zdravotní stav (zařezaná pouta na rukou – hrozila otrava krve). Plaček proto vyslovil souhlas s fyzickou likvidací. Začátkem června 1948 zastřelil M. Pich-Tůma Petra Konečného někde u Banské Bystrice.

Novotného⁶³. „*Důvěru lidu, která mu byla v jeho vysoké funkci dána, však zklamal. Vytvářel kolem sebe ovzduší nezdravého diktátorství a začal v bezpečnostním aparátu prosazovat dávno již odsouzené násilné vyšetřovací metody, používané za okupace hitlerovským Gestapem,*“⁶⁴ napsal Ševčík.

Dopoledne 21. prosince 1953 proběhl na Vyšším vojenském soudu v Praze Plačkův výslech, který vedl major justice Dr. Mirko Huleja (po přerušení pokračoval 4. a 8. ledna 1954). Hned na začátku Huleja Plačka upozornil na polehčující okolnost doznání. Plaček mu vylíčil okolnosti svého zatčení a věznění s tím, že vůči němu bylo použito fyzického i psychického násilí. Vyslovil se rovněž ke svým stykům se sovětskými zpravodajci. Vedle dojednané výměny poznatků o německých válečných zločincích v sovětské okupační zóně se informovali například o vhodných způsobech práce a struktuře bezpečnostního aparátu, o protibolševických emigrantech v rámci organizací NTS, OUN apod., o sovětských vojácích v Jáchymově a o bývalém britském korespondentovi v SSSR, nyní žijícím v Praze, Rolfu Parkerovi. Plaček také pravidelně – zhruba v 10denním odstupe – docházel na sovětské velvyslanectví v Praze, kde jednal s Tichonovem. Vzájemně si plně důvěřovali. Tichonov mu tak například sdělil, že Moskva nedůvěřuje některým čs. představitelům, konkrétně Tomanovi, Löblovi a Clementisovi. Právě Tichonov ho později představil pozdějšímu chargé d'affaire M. M. Chazanovovi, který v zásadě převzal jeho „úkolování“. Plaček pro sovětskou ambasádu rovněž psal analytické rozborů vnitropolitické situace v ČSR. Zabýval se v nich nejen problematikou spadající do činnosti Ministerstva vnitra, ale i atmosférou v nekomunistických stranách před únorem 1948, prezidentem Benešem (Sověti např. byli zneklidněni jeho pobytem v Sezimově Ústí, což bylo blízko hranic) a později také situací uvnitř KSČ. Koncem roku 1947, respektive začátkem roku 1948 vytvořil na přání sovětského velvyslanectví jmenný seznam důležitých představitelů reakce. Je příznačné, že v době, kdy Plaček musel opustit místo na MV, hledal oporu a zastání u Sovětů, tj. přímo u Chazanova. Sověti byli s Plačkovými službami nadmíru spokojeni. Při odchodu Chazanova mu věnovali knižní a blíže neurčené jiné dary. Plačka jistě těšila i skutečnost, že podle Tichonova a Chazanova se s jeho materiály a analýzami údajně seznámil osobně J. V. Stalin.⁶⁵

Dne 20. ledna 1954 projednával Plačkův případ senát Vyššího vojenského soudu v Praze ve složení: předseda – major justice JUDr. Mirko Huleja, soudci – podporučík NB Josef Měchura, podporučík NB František Mazourek. Prokuraturu zastupoval major justice JUDr. Jiří Putník. Jeho argumentům čelil Plačkův obhájce JUDr. Zde-

63 František Novotný byl příslušníkem StB. Státní bezpečnost údajně získala poznatek, že jistý Novotný uvnitř StB je spolupracovníkem cizí výzvědné služby. Dne 25. srpna 1948 proto zatkl Františka Novotného. I když vyšetřování vstupní premisu nepotvrdilo, rozhodl Š. Plaček o Novotného zastřelení ostatními pro výstrahu (v tomto smyslu totiž vydal následně oběžník). Dne 7. září 1948 byl Novotný poblíž Benešova zastřelen „na útěku“ (auto zastavilo u lesa a příslušníci StB nechali Novotného kousek poodejít – pak zahájili palbu).

64 AMV, spis ZV-45 MV. Také VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

65 VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

něk Šusta. Plaček byl posléze podle *Protokolu o hlavním líčení* souzen nejdříve ve veřejném, po přednesení žaloby v neveřejném, zasedání za trestný čin vraždy (případy Petra Konečného a Františka Novotného) a zneužití služební moci (případ Emilie Faitové-Kolářové,⁶⁶ kde Plaček věděl o použití násilí při výslechu a byl dokonce přítomen tomu, když ji Pich-Tůma mučil, a přesto nezasáhl). Plaček se odvolal k vyšší instanci.

Před soudem si Plaček stěžoval na vazební podmínky: „*Vězněn jsem již 4 roky a byl jsem při tom mučen středověkým způsobem. 10 týdnů mi nebyla vůbec dána možnost spánku. Byl jsem 6 týdnů vyslýchán ve dne v noci. Jen v sobotu jsem si směl na dvě hodiny lehnouti, ale byl jsem každých 15 minut buzen a musil jsem se hlásit. Při výslechu jsem musel stále stát, když jsem už nemohl, byl jsem bit. Po 3 nedělích se mi vytvořila v nohách voda, která mi sahala až nad kolena. Prosil jsem, abych si směl sednout, ale byl jsem namísto toho bit gumovými obuškami. Nesměl jsem zase další 4 neděle spát. Měl jsem už zvukové a optické halucinace. Po dobu dalších deseti týdnů jsem musil neustále chodit, nesměl jsem si sednout, ani lehnout a byl jsem neustále bit. Od 26. prosince 1949 až do února 1950 byl jsem v samovazbě v Ruzyni. Přičítám to vše K. Švábovi.*“⁶⁷

Zřetelně na dotaz předsedy senátu prohlásil, že se necítí vůbec vinen. Nepopřel sice svoji spoluúčasť na zastřelení Konečného a Novotného, operoval ale souhlasem Jindřicha Veselého. Podle něj byla jejich likvidace nezbytná, v zájmu strany, a také proto hájil své tehdejší rozhodnutí (tj. postupovat bez soudu). Připustil také, že se účastnil výslechů, během nichž bylo používáno násilí, a nezasáhl. Plaček žádal předložit soudu listiny a zároveň vyslechnout některé svědky. Soud jeho důkazní návrhy neakceptoval, naopak použil výpovědi z přípravného řízení. Prokurátor JUDr. Putník ve své závěrečné řeči vyzdvihl hlavně skutečnost, že ani dosažené právnické vzdělání obžalovaného mu nezabránilo v tom, co nazval gestapismem. Obhájce JUDr. Šusta i Plaček žádali zproštění viny, respektive mírné potrestání. Po krátké poradě senátu byl vyhlášen rozsudek: Plaček byl uznán vinným ve smyslu obžaloby a odsouzen k trestu odnětí svobody na 15 let a k povinnosti uhradit náklady trestního řízení.⁶⁸

Obě zúčastněné strany se posléze proti rozsudku odvolaly. Dne 30. ledna 1954 odůvodnil major justice JUDr. Jiří Ševčík postup vyššího vojenského prokurátora takto: „*Při uložení tohoto trestu však nevyslovil [myslen soud 1. instance – pozn. J. K.] podle § 43 tr. zák. ztrátu čestných práv občanských, ačkoliv tento trest je podle zákona obligatorní, odsuzuje-li soud pachatele za úmyslný trestný čin k trestu dočasněného odnětí svobody převyšujícímu 2 léta.*“⁶⁹ Z pověření Štěpána Plačka podal dne 4.

66 Emilie Faitová-Kolářová byla zatčena v říjnu 1948 a vyšetřována pro podezření ze špionáže pro americkou zpravodajskou službu. Byla surově mučena (pálena rozžhaveným předmětem do různých částí těla, na noc zavírána do skříně, bít silným drátem přes chodidla apod.). Tyto vyšetřovací procedury na ní zanechaly trvalé zdravotní následky.

67 AMV, spis ZV-45 MV.

68 Tamtéž.

69 VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

února 1954 odvolání jeho obhájce JUDr. Zdeněk Šusta. Argumentoval tím, že nebyla zohledněna skutečnost, že odsouzený pouze vykonal pokyny svého nadřízeného.

Vojenské kolegium Nejvyššího soudu v Praze projednávalo odvolání dopoledne 5. března 1954. V čele pětičlenného senátu zasedl plukovník justice JUDr. Jaroslav Maňchal; soudci z lidu byli major Jan Brumovský a major Jan Křivka, soudci pak major justice JUDr. Miloslav Smolík a major justice JUDr. Štěpán Flajzar. Generální prokuraturu reprezentoval major justice JUDr. Jiří Putník. Jednání se pochopitelně účastnil i Plačkův obhájce JUDr. Zdeněk Šusta. Obžalovaný žádal, aby v odvolání bylo přihlédnuto k tomu, že plnil pouze příkazy nadřízených. Podle *Protokolu o odvolacím řízení* argumentoval Štěpán Plaček před odvolacím soudem takto: „*Prosím, aby bylo přihlédnuto k vývodům, které jsem již uvedl. Mám zásluhu na tom, že byl odhalen agent Bártík. Měl jsem práci v Stb rád. Stav nouze jsem viděl v nebezpečí morálního zničení státu. Vzepřít se rozkazům představených jsem se nemohl. Prohlašuji, že při vyslýchání jsem nespal 10 dnů nepřetržitě, jelikož byly se mnou prováděny výslechy ve dne v noci. Bezpečnost proti mně použila podlosti. Celý rok jsem nebyl vyslýchán ke své trestné činnosti. Pouze mi bylo řečeno, že jsem zločincem a když jsem se zeptal co jsem provedl, tak mi bylo řečeno, že by se mi to hodilo, že já se doznám sám. Poslední protokol byl naprosto nepřístupným způsobem psán, protože každá důležitá věc, kterou jsem uvedl, byla vyjmuta. Čtyři roky jsem byl v samovazbě. Byl jsem odstraněn proto, že jsem byl proti násilnostem a byl jsem blízký toho, abych zjistil machinace, které prováděla klika Slánského. Násilnosti byly prováděny až v té době, kdy jsem byl odstraněn. Odstranění Novotného jsem považoval za správné, což jsem provedl na příkaz Veselého. To co jsem dělal, dělal jsem to v dobrém úmyslu a prováděl jsem to jako komunista s Veselým. Prosím, aby bylo přihlíženo k tomu, co mám za sebou.*“⁷⁰ Soud zamítl Plačkovu odvolání v celém rozsahu. Potvrdil tak nejen původní rozsudek, ale vyhověl odvolání prokuratury a přidal ještě vedlejší trest ztráty čestných práv občanských na 5 let.

Dne 15. dubna 1954 postupovala Kancelář prezidenta republiky ministři vnitra Rudolfu Barákovu žádost Plačkova obhájce JUDr. Zdeněk Šusty o milost pro svého klienta. Šusta argumentoval tím, že podle Plačka šlo o dobu mimořádnou, žádající si mimořádné přístupy k práci. Navíc o smrti jmenovaných rozhodl jeho tehdejší nadřízený. Plaček považoval rozsudek v předmětné věci za nepřiměřený a velice přísný. Argumentoval také tím, že za nezákonnosti v podstatě mohla již odhalená „*Slánského klika*“. Upozorňoval na svoji oddanou práci v Bezpečnosti, kterou miloval, a na věrnost straně. „*Nikdy jsem se neodchýlil od linie strany, nikdy jsem nebyl stranicky neb disciplinárně stíhán a vřele vždy jsem byl oddán Komunistické internacionále a Sovětskému svazu, o čemž svědčí ten fakt, že počínaje r. 1946 mně sovětské orgány poskytovaly svou plnou důvěru a že já jsem byl jich spolupracovníkem dále ještě i v době, kdy*

*mne Slánský odstranil z bezpečnosti, ba dokonce v této době mně věnovali obzvláštní důvěru, neboť se nikterak netajili svým podezřením proti klíce Slánského, jejíž nakonec i já stal jsem se obětí,*⁷¹ psal osobně Plaček v předkládané žádosti o milost.

MV nedoporučovalo v dopise ze 7. října 1954 v tomto případě udělení milosti. Svě stanovisko odůvodňovalo mj. takto: „*Plaček byl jedním z původců zavádění škůdcovských, gestapáckých metod do naší Bezpečnosti... I další dokumenty a výpisy z protokolů členů protistátního spikleneckého centra usvědčují Plačka z trestné činnosti v Bezpečnosti, z ochrany trockistů, z úzkého styku s jugoslávskými špiony, kteří v ČSR působili pod maskou diplomatů i z jeho aktivní účasti na vraždách a další trestné činnosti, pro což byl žalován... Vzhledem k tomu, že Plaček byl odůvodněně odsouzen, nedoporučuji, abyste kladně vyřídil jeho žádost.*“⁷²

Ústřední výbor KSČ se případy souvisejícími s kauzou Rudolfa Slánského, včetně JUDr. Štěpána Plačka, zabýval v polovině 50. let. V roce 1955 byla Plačkova žádost o přezkoumání věci odložena.

Dne 10. srpna 1955 projednal Vyšší vojenský soud Praha PSP 85 za předsednictví majora justice JUDr. Mírko Hulejí žádost o omilostnění Štěpána Plačka cestou milosti prezidenta republiky, kterou podala jeho manželka. Zora Plačková argumentovala tím, že její manžel se dostal do svízelné situace, kdy neměl jiné východisko a musel postupovat tak, jak následně učinil. Soud dospěl k závěru, že snaha snížit či prominout Plačkův trest také vzhledem k uplatnění amnestií (trest byl v důsledku aplikace amnestií z června 1948 a května 1953 snížen o 5 roků a 8 měsíců) a k celkové povaze trestného činu (hodnoceným jako závažné porušení socialistické zákonnosti), za nějž byl původně odsouzen, není možná.⁷³

V září 1956 pak Ústřední výbor Komunistické strany Československa navrhl způsob řešení Plačkova případu. Doporučoval postupovat stejně jako ve věci Miroslava Picha-Tůmy (mj. odsouzeného za stejné trestné činy v procesu Osvald Závodský a spol. k 15 letům), tzn. ponechat původní rozsudek beze změn v platnosti. Ústřední výbor KSČ odůvodňoval tento závěr mj. tím, že při vyšetřování i před soudem byla Plačkova trestná činnost (používání nezákonných postupů) jednoznačně plně prokázána. Odsouzený byl s tímto výsledkem seznámen dne 18. září 1956. Odmítl ho ale akceptovat a pokračoval dále v úsilí o svoji plnou právní a stranickou rehabilitaci.

Ústřední výbor KSČ projednával tento bod znovu na svých zasedáních 11. července a 31. srpna 1956. Na zasedání politbyra ÚV KSČ 12. září 1956 bylo generálnímu prokurátorovi uloženo, aby se ve vhodné době zabýval Plačkovým podmíněným pro-

71 AMV, f. A 8/2, inv. j. 6.

72 AMV, f. A 8/2, inv. j. 6.

73 VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.

puštěním. Politbyro Ústředního výboru KSČ pak na zasedání 26. března 1957 jednalo znovu o stejném bodu a schválilo Plačkovu podmíněčné propuštění.⁷⁴

Na tomto základě projednal v dubnu 1957 jeho případ vojenský obvodní soud v Pardubicích a rozhodl o jeho podmíněčném propuštění na svobodu. Amnestiemi z let 1948, 1953 a 1955 byl trest snižen na 8 let a 8 měsíců. Celý trest tak měl být odpykán 22. srpna 1958. Plaček však byl rozhodnutím pardubického soudu podmíněčně propuštěn 16. dubna 1957 se zkušební dobou na 4 roky.⁷⁵

Plačkova zkušenost z vězení byla trpká. Čelil totiž útokům spoluvězňů, když se dozvěděli, kdo před nimi stojí. Konkrétně se incident, kdy Plaček podle svého pozdějšího vyjádření jen těsně unikl smrti, odehrál v táboře Vojna na Příbramsku v červenci 1955.⁷⁶

Takovou závažnou událost potvrzuje i dopis náčelníka Správy vyšetřování MV Správě nápravného zařízení z 13. prosince 1955: „*Jmenovaný před svým příchodem do zdejší věznice si odpykával svůj trest v táboře Správy Jáchymovských dolů. Na tomto pracovišti byl Plaček některými spoluvězni tělesně ztýrán pro svoje býv. význačné postavení v SNB. V přítomné době byl dán pokyn, aby Plaček byl eskortován zpět do tábora Správy Jáchymov. V souvislosti s tím upozorňuji na shora uvedenou skutečnost a žádám, aby Plaček nebyl eskortován na toto pracoviště, nýbrž do některého jiného tábora, v kterém jsou soustředěni vyšetřovanci z řad býv. příslušníků Bezpečnosti. Toto opatření doporučuji proto, aby znovu nedošlo k násilí na jeho osobě, které při jeho slabé fyzické konstrukci by mohlo mít vážné následky.*“⁷⁷

„Nový život“ (1957–1992)

Zora Plačková po svém propuštění z vazby žádala ÚV KSČ o zajištění práce ve svém oboru. Do února 1963 pracovala ve Výzkumném ústavu farmacie a biochemie v Praze. Aktivně se účastnila stranického a odborářského života, byla také členkou Svazu protifašistických bojovníků a Červeného kříže. Začátkem roku 1963 odešla do důchodu.⁷⁸ Zemřela v Praze v srpnu 1985.

Štěpán Plaček žádal po svém propuštění 16. dubna 1957 komunistickou stranu o adekvátní pracovní zařazení. Sekretariát ÚV KSČ jednal o jeho žádosti na zasedání 9. dubna 1958 a rozhodl o jeho zařazení do některé knihovny.⁷⁹ Od června 1958 do srpna 1964 tak pracoval jako odborný knihovník ve Státní technické knihovně. Knihovna byla s jeho prací spokojena. Vyplývá to mj. z posudku či hodnocení ze 17. června 1960: „*Jmenovaný s. má velmi dobrý postoj k lidově-demokratickému zřízení, který se projevuje neustálou aktivní činností. Ačkoliv není člen KSČ, celé jeho jednání*

74 NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 7, a. j. 128.

75 NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 45, a. j. 771.

76 NA, Žádost Š. Plačka o posouzení jeho případu u Nejvyššího soudu (1968–70) – VVP Příbram – spis. zn. Vv 9/68.

77 AMV, spis ZV-45 MV.

78 AMZV, osobní spis Š. Plaček.

79 NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 7, a. j. 128.

*a postoj je vedeno myšlenkou sounáležitosti ke straně. Neustále studuje stranický tisk, prohlubuje své znalosti marxismu-leninismu, aktivizuje své okolí, na desetiminutovkách podává výklady o otázkách zahraniční politiky. Je vzorným příkladem uvědomělého pracovníka, který své politické znalosti aplikuje na praktické řešení denních problémů.*⁸⁰ Plaček byl tehdy vedoucím oddělení zahraničních mikrofilmů. Posudek dále vysoce hodnotil jeho činnost, úsilí, pečlivost, důkladnost, houževnatost a iniciativnost. Celkově ho pak řadil mezi nejschopnější zaměstnance knihovny. I přesto zde ale Plaček nebyl příliš spokojen a žádal po KSČ jinou práci, v níž by, jak uváděl, využil znalosti 5 jazyků (uváděl znalost ruského, německého, anglického, francouzského a srbského jazyka).

KSČ se mu snažila vyhovět. Nabídla mu místo na nově vznikající katedře marxismu-leninismu na VŠE. Byl zde ale jeden problém. Vedoucím katedry se měl stát Jindřich Veselý. A právě animozita Veselého a Plačka byla s největší pravděpodobností také důvodem pro to, že Plaček místo na VŠE odmítl. KSČ mu následně zařídila místo na Filozofickém ústavu ČSAV v Praze. V lednu 1963 ale Plaček dlouhodobě onemocněl a jeho nástup na FÚ se neuskutečnil. Nevrátil se však ani do Státní technické knihovny.

Strana, které Plaček zůstal za všech okolností věrný, ho umístila do Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii (dále ÚMPE) při Ministerstvu zahraničních věcí. Stalo se tak na základě dohody tajemníka ÚV KSČ Kouckého s ministrem zahraničních věcí Davidem.⁸¹ Dne 1. září 1964 tak Štěpán Plaček nastoupil mimo strukturu systemizovaných míst jako vědecký pracovník ÚMPE.

Plaček rovněž opakovaně usiloval o soudní a stranickou revizi svého případu. Jeho případ byl projednáván jako navazující na Slánského kauzu v jednotlivých stranických komisích, které posuzovaly politické procesy. V 60. letech pak v jeho případě došlo k plné soudní a stranické rehabilitaci.

V ÚMPE Plaček působil jako odborník v oblasti marxistické filozofie a propagandy. Zpracovával samostatné studie – mj. také o základních úkolech plánu vědeckého výzkumu. Přednášel o politice jako vědění a o mezinárodních vztazích. Svoji pozornost rovněž zaměřil na vývoj levice v tehdejší západní Evropě.⁸²

V únoru 1970 byl rozhodnutím ministra zahraničních věcí reorganizován Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. V této souvislosti ÚMPE s Plačkovými službami již dále nepočítal. Komunista Štěpán Plaček se tak rázem dnem 1. září 1970 ocitl v důchodu.⁸³

Štěpán Plaček se dožil pádu komunismu v Evropě a v Československu. Zemřel ve věku nedožitých 83 let dne 25. února 1992.

80 AMZV, osobní spis, Š. Plaček.

81 Tamtéž.

82 Tamtéž.

83 Tamtéž.

Závěr

Jak vnímám Štěpána Plačka na pozadí jeho kariéry, vzestupu a pádu? Především to byl komunista fanaticky oddaný prosazování vlastních mocenských zájmů a cílů, které více či méně balil do příkrovu zájmů strany. Dokázal neuvěřitelně koncepčně promyšlet různé návrhy a postupy, zároveň ale (a v zásadě též paralelně) se nezdržel naprosto bezohledným způsobem drát za svou vizí a postupem. Nebylo mu cizí intrikaření, brutální násilí ani smrt nevinných lidí. Postupoval tak v zájmu svého zviditelnění a v očekávání, že KSČ (a její konkrétní představitelé) se o něj adekvátně postará.

Strana, v jejímž zájmu pracoval a vždy – i na základě prodělaných útrap ve vězení – zůstal věrný, ho ale nechala uvěznit a odsoudit. On to vnímal jako nespravedlnost, jako nevděčnost a pomstu některých politiků. Svou zcela nezpochybnitelnou odpovědnost se pak snažil přenášet na jiné – často na popravené komunisty (Slánského, Švába, Reicina, Závodského apod.). KSČ mu ale byla něco dlužná. Konečně i sama KSČ si to uvědomovala, když mu následně po propuštění z vězení sehnala svým způsobem „lukrativní místa“.

Proč ovšem byl Plaček zatčen? Kde jsou motivy jeho pádu? Myslím si, že vše se odehrávalo v jistém dobovém kontextu. V létě 1949 byl v Budapešti zatčen (a na podzim 1949 pak i odsouzen) László Rajk – komunistický politik židovského původu a bývalý ministr vnitra. Byl obviněn z titoismu.⁸⁴ Nebyl tedy náhodou Plaček prvním prototypem tzv. československého Rajka? Byl také židovského původu, pracoval v rezortu vnitra, byl zatčen relativně brzy (v listopadu 1949) po Rajkovi a také byl obviněn z titoismu (v jeho případě navíc umocněné jugoslávským původem jeho manželky, skutečnostmi, že měl v Jugoslávii příbuzné a že s jugoslávským ministerstvem vnitra udržoval služební kontakty). Svou roli zde asi sehrál i strach, který z Plačka mohlo mít jak jeho okolí, tak bezprostředně vrcholní politici té doby. Plaček se totiž rád chlubil svými nadstandardními vztahy se Sověty a není tedy vyloučené, že v kombinaci s neskrývanými ambicemi i tento aspekt přispěl k jeho pádu. Neměl ovšem vazbu na nejvyšší stranický orgán – Ústřední výbor. Domnívám se, že právě tato skutečnost vedla k dalšímu honu na tzv. čs. Rajka (později nalezeném v Plačkově ochránci Rudolfu Slánském).

O jak komplikovanou osobnost se jednalo, jasně dokládají slova Jindřicha Veseleho. Ten Plačka charakterizoval celkem výstižně takto: „*Plaček byl prostě nevyzpytatelný. Byl oddaný pracovník, měl mnohé zásluhy na našich zpravodajských úspěších, ale nikdy jsme nevěděli, zda v nejbližší minutě něco nežádoucího neprovede. Svému zpravodajskému fanatismu podléhal do té míry, že (jak mně sám říkal) byly doby, kdy*

84 László Rajk (1909–1949) – maďarský komunistický politik; 1946–48 ministr vnitra, 1948–49 ministr zahraničních věcí; člen politbyra. V roce 1956 byl rehabilitován. Podrobněji k jeho kauze viz např. VARGA, László: *Rajkův proces. In Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference (uspořádali Jiří PERNES a Jan FOITZIK). ÚSD – Nakladatelství P rius, Brno 2005, s. 273–281.

nevěřil pomalu ani sám sobě a kdy ,o každém, koho na ulici potkával, uvažoval, koho by asi mohl být agentem'. Pro tyto a jiné ,nevyzpytatelnosti', které podle doslechu se za ním táhly ještě ze ZOBu, byl Plaček po roce činnosti ve vnitru, na podzim 1948, přinucen opustit vnitro a přejít do výzkumného ústavu právníckého při min. spravedlnosti. Považoval to takřka za osobní tragédii a připisoval vinu Švábovi. Nevěděl, že k jeho odchodu přispěli jsme značně i my, já a s. Nosek.⁸⁵

Autor tohoto článku neměl možnost se s Plačkem osobně setkat. Nicméně shoduje se s Karlem Kaplanem v jeho posouzení. Kaplan totiž kapitulu, v níž popsal své dojmy ze setkání s Plačkem, v knize *Mocní a bezmocní* nazval „Zpravodajec tělem i duší“. Označil Plačka za jednu z nejtypičtějších postav čs. poválečné Bezpečnosti a dále mj. dodal: „Mnohdy mne napadlo, jak se mohl on, člověk vzdělaný a znalý práva a zákonů, dopouštět takových činů, které byly nejen v rozporu se zákony, ale i s lidskostí.Se stranou ho spojovala vlastní minulost, činy, za které trpěl, utrpení, které pro stranu prožil. Se stranou ho ovšem nejvíc spojovalo myšlení, politické přesvědčení a vědomí, jakož i stranická politika, stranický fanatismus v minulosti v něm vypěstovaný a nezničitelný, ba ani mnoho neoslabený vlastním utrpením ve vězení.“⁸⁶

Tento text není vyčerpávající biografií jedné z nejdůležitějších postav čs. Bezpečnosti předúnorového období. Nicméně chtěl bych alespoň touto cestou avizovat, že publikace, která by Štěpána Plačka pojala komplexněji, se již připravuje.⁸⁷

85 NA, AÚV KSC, f. Komise II, sv. 49, a.j. 884. (Text ponechán v původní podobě, bez pravopisných úprav.)

86 KAPLAN, Karel: *Mocní a bezmocní*. Sixty Eight Publishers, Toronto 1989, s. 388.

87 Měla by letos nebo příští rok vyjít na ÚDV a obsahovat i bohatou dokumentační přílohu.

Príloha č. 1 Fotografie Š. Pačka z jeho vyšetrovacieho spisu

